

IDROTTENS

miljöhandbok

IDROTTENS *miljöhandbok*

- **Inledning** _____ sid 2
- **Grön idrott
– idrottens miljömärkning** _____ sid 5
- **Miljömärkning och certifiering** _____ sid 8
- **Checklistor** _____ sid 15
- **PM – personliga miljötips** _____ sid 20
- **Goda exempel** _____ sid 28
- **Idrott + miljö + filosofi = sant** _____ sid 32
- **Miljöbalken** _____ sid 37
- **Gröna lådan
– verktyg i miljöarbetet** _____ sid 40
- **Nitton nyttiga nättips** _____ sid 46

IDROTTENS *miljöhandbok*

Varför engagerar man sig inom idrottsrörelsen? För att man är intresserad av idrott. Varför engagerar man sig inom miljörörelsen? För att man intresserar sig för miljöfrågor.

På samma sätt är det med alla andra spännande områden det går att intressera sig för och engagera sig i. Idrotten är inte en förutsättning för en hållbar miljö. Men för att vi överhuvudtaget ska kunna fortsätta idrotta och engagera oss inom idrottsrörelsen, behöver vi en hållbar miljö. Det är kanske den främsta anledningen till att vi här presenterar ett antal områden som dels kan stå för sig själva, dels kan fungera tillsammans när individ, förening och förbund aktivt vill arbeta med miljöfrågorna. Andra viktiga skäl till framtagningen av *Idrottens miljöhandbok*, är att vi gärna vill värna om miljön i sig. Den har ett eget värde. Vi är dessutom en del av ett större helt (samhället till exempel) och som delar av detta har vi ett ansvar. Det tar vi.

Idrottens miljöhandbok vill:

- inspirera till att komma igång eller till att göra saker ännu bättre
- ge konkreta exempel på vad som görs och kan göras inom idrotten

- Informera och ge förslag till svar på vanliga frågor, som var och en kan förädla till egen insikt och kunskap.

Vi blir så gott som dagligen påmind om att vi lever i en tid där vi står inför stora avgöranden. När det gäller miljöområdet tycks forskare, debattörer, politiker och andra helt vanliga människor någorlunda eniga om att:

- jorden inte har obegränsade resurser
- jorden inte kan ta hand om alla avfallsprodukter som vi människor lämnar efter oss
- stora globala processer, som exempelvis klimatsystemen, tycks ha rubbats av mänsklig verksamhet
- den biologiska mångfalden tycks avta.

Detta kan te sig stort och svårbemästrat. Det är det också. Det är heller inte meningen att idrotten ska rädda världen från miljökatastrofer. Men, likväl, miljöfrågorna angår oss alla.

”Även små nycklar kan öppna stora dörrar.”

Turkiskt ordspråk

Idrottens miljöhandbok – för vem?

Idrottens miljöhandbok är i första hand skriven och framtagen för styrelser, kommittéer och arbetsgrupper med miljön som sitt ansvarsområde. Den ska ses som ett komplement till allt det goda som redan pågår. Några specialidrottsförbund har kommit längre än andra i sitt miljöarbete. Vår strävan, förhoppning och ambition är dock att alla ska hitta något som inspirerar, något som manar till eftertanke men framför allt – något som går att omsätta i den idrottsliga vardagen.

Innehåll

Idrottens miljöhandboken innehåller dels ett "paket" av direkt användbara saker, dels ett "paket" av saker som kräver lite mer eftertanke. Här en kort översikt över de olika avsnitten:

- En **idrottens alldeles egen miljöcertifiering?** Ja visst! Vi presenterar vår egen miljöcertifiering och jämför med andra vedertagna (och dyra) certifieringar. På Grön idrott – idrottens miljömärkning kan du testa dig, din förening eller ditt arrangemang. Här presenterar vi också de vanligaste miljömärkningarna.
- Om du behöver **checklistor** för exempelvis det miljövänliga arrangemanget, för kontoret eller laget behöver du bara gå till Checklistor.
- **Konkreta miljötips** i vardagen, för den enskilde såväl som för gruppen, föreningen och förbundet hittar du under rubriken PM – personliga miljötips.
- För att ta del av hur andra tänkt, gjort och för att få **idéer** på hur ni kan göra i er förening kan du ta del av Goda exempel.
- Vill du dyka ner i frågor och funderingar av lite mer filosofisk art, tar du dig an **Idrott + miljö + filosofi = sant**. Där resonerar vi bland annat om det som så att säga ligger bakom allt, bakom våra handlingar och varför vi gör som vi gör. Vi tittar på olika attityder man kan inta till naturen och miljön.

- Som alltid finns det **regler** som ska följas. Det är vi vana vid inom idrotten. För ett par år sedan fick Sverige en delvis ny miljölag – miljöbalken. Under rubriken Miljöbalken redovisar vi i korthet det viktigaste och mest nödvändiga att känna till. Här finns också ett avsnitt om Allemansrätten.
- Vill du få tips och idéer om hur man kan arbeta med föreningens miljöarbete, med **miljöpolicy** och handlingsplaner samt vilka fördelar det har, läser och arbetar du med Gröna lådan – verktyg i miljöarbetet. Här kan du ta del av metoder och verktyg, modeller och körscheman. Du får också veta vad som ingår i en miljökonsekvensbeskrivning (MKB) och hur du kan göra en sådan.
- **Länkar till andra hemsidor** presenteras som en egen rubrik – Nitton nyttiga nättips. Dessa är till för dig som vill veta mer, fördjupa dig och ta ytterligare tag om miljöfrågorna.

Här och var i *Idrottens miljöhandbok* hittar du rubriken Tankepaus. Meningen är att du verkligen ska stanna upp, tänka efter, jämföra det som sagts med vad du tidigare visste, trodde dig veta eller rent allmänt ge dig tid att fundera över vad du tycker. Att ständigt röra sig framåt mellan det kända, det okända och det nya är vägen till utveckling. Både för dig personligen, men också för din förening eller ditt förbund.

Så här kan du arbeta med *Idrottens miljöhandbok*

Det är inte meningen att handboken ska läsas från a till ö. Bättre är troligen att läsa, reflektera över och använda de avsnitt som verkar mest användbara för just ditt syfte. Vi tror att *Idrottens miljöhandbok* i huvudsak kan användas på två olika sätt: dels i projektarbetsformen, dels i processarbetsformen. Oavsett form, blir resultatet av miljöarbetet bättre ju fler som är delaktiga.

Projektarbetsformen

Att kraftsamla kring en uppgift under en begränsad tid har flera fördelar:

- det är oftast lättare att få människor att ställa upp, om de vet att uppgiften inte kommer att kräva all deras fritid för lång tid framöver
- det är lättare att fokusera på en uppgift, än en hel verksamhet
- uppmärksamheten blir större
- ibland finns det särskilda medel att söka för just projekt
- projektarbetsformen är bra när man vill pröva nya arbetsmetoder.

Projektarbetsformen passar till exempel mycket bra när föreningen ska stå som värd för ett arrangemang. Föreningen kan i samband med det antingen använda checklistan för just arrangemang. Man kan också välja att miljöcertifiera hela arrangemanget med idrottens egen miljöcertifiering – Grön idrott. Då väver man in arbetet med certifieringen i den ordinarie projektplanen. På SISU Idrottsböcker finns flera titlar om just projektarbete.

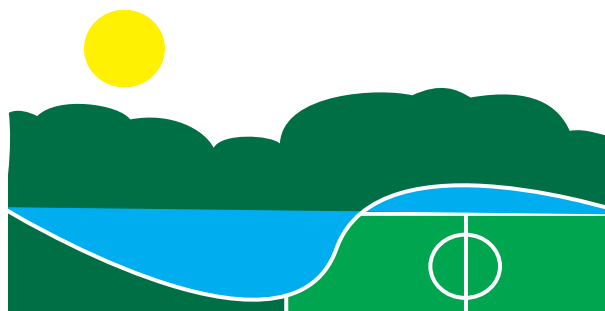
Processarbetsformen

Med processarbetsformen menas i detta sammanhang en arbetsform som syftar till att bearbeta och utveckla miljömässiga förhållningssätt och attityder på lite längre sikt. Det handlar då till exempel om hela föreningens verksamhet, såväl som enskilda idrottares egna attityder och handlingar. Vi tror

att man då kontinuerligt behöver återkomma till innehållet i hela *Idrottens miljöhandbok*. Den ska så att säga finnas med på dagordningen som en naturlig del. Bäst sker det om föreningen bestämmer sig att miljöcertifiera hela verksamheten. Då blir det naturligt att arbeta med de checklistor som finns för olika områden. Det blir också naturligt att reflektera över vilka förhållningssätt som ska genomsyra föreningens verksamhet med tanke på miljön.

Processarbetsformen kännetecknas av att:

- många görs delaktiga i beslut och genomförande
- de insatser som görs anpassas efter deltagarnas önskemål och behov
- fler ges möjlighet att tänka mer, vilket medför att fler kommer att behöva göra mindre
- gemenskapen ökar
- de långvariga effekterna av föreningens arbete med den idrottsliga verksamheten och de miljömässiga hänsynstagandena blir större
- man så att säga ”bygger in” genomtänkta förhållningssätt (i detta fall till miljön) i den kontinuerliga verksamheten.

Grön idrott – idrottens miljömärkning

Vad betyder det att något är miljömärkt? Är det verkligen så bra som det framställs? Vem avgör vad som kan miljömärkas? Vad kostar det? Det verkar så krångligt att jobba med miljöfrågorna – vi vill ju bara idrotta. Måste man ha policy, handlingsplaner och allt vad det heter?

Med Grön idrott – idrottens miljömärkning vill vi:

- introducera idrottens egen miljöcertifiering – Grön idrott
- berätta om de vanligaste miljömärkningarna och miljöcertifieringarna och hur idrotten (och miljö) kan ha nytta av dem
- ge exempel på organisationer som miljöcertifierar och hur det går till
- ta upp några av fördelarna med att miljöcertifiera sitt arrangemang, sitt kontor eller hela sin förening, sitt förbund
- berätta om olika sätt att integrera miljöarbetet i föreningens ordinarie verksamhet.

Grön idrott

Tänk dig att vi har en stor tratt. I den stoppar vi ”allt” som har med bra miljöarbete att göra, till exempel miljöbalken, Bra Miljöval, Idrotten Vill, Svanen-märket, Håll Sverige Rent, ISO-standarder, ridsportens miljöstege, KRAV-märket, den breda idrottens olika förutsättningar, vår goda vilja och golfens etikregler. Sedan frågar vi oss:

- Vilka är de minsta gemensamma nämnarna?
- Kan vi utifrån vad som ”ramlar ur” tratten skapa en idrottens egen miljöcertifiering – Grön idrott?
- Om vi svarar JA på fråga B – hur skulle en sådan certifiering kunna se ut?

1. Minsta gemensamma nämnare

Gemensamt för det vi fyller tratten med är:

- en vilja att ta miljöhänsyn
- insikt om fördelar både för miljön och för den idrottsliga verksamheten
- ett synsätt som bejakar att föreningen eller verksamheten själv kan stå för att kraven efterlevs
- att det är en viktig uppgift, på liknande sätt som man arbetar med att utbilda, fortbilda och legitimerade tränare och ledare.

2. Vi ska, vi vill och vi kan

För att testa styrkan i tanken att skapa, utveckla och levandehålla Grön idrott har vi testat idén på *ska*, *vill* och *kan*-resonemanget. Vi har ställt oss frågan i hur hög grad vi tycker att vi *ska*, *vill* och *kan* genomföra idén. Ju tydligare vi svarar ja på de olika frågorna, desto större är chansen att lyckas. Så här svarar vi som hittills arbetat med frågan om vad vi anser om en idrottens egen miljöcertifiering, Grön idrott:

	Javisst!	Jo, men ...	Både ja och nej	Troligen inte	Nej!
SKA VI?	X				
VILL VI?	X				
KAN VI?	X				

3. Så här ser den gröna idrotten ut

Vi tar helt enkelt russin ut ur olika kakor och sätter ihop dem till idrottens egen miljöcertifiering. I enlighet med vad som sägs på annan plats i *Idrottens miljöhandbok* om olika typer av miljömärkning, kan man säga att Grön idrott är en Typ 2-märkning. Förutsättningarna är följande:

- Grön idrott kan användas för miljöcertifiera föreningen, arrangemanget, klubblokalen eller anläggningen.
- På föreningsnivå kan man certifiera sig på tre nivåer – guld, silver och brons. När det gäller arrangemang och klubblokal/anläggning finns endast en nivå.
- I linje med de värderingar, förhållningssätt som ska gälla för hela idrotten och som bland annat finns uttalade i *Idrotten Vill*, är det upp till var och en, individ såväl som organisation, att själv ansvara för att uppfylla de krav som ställs för att få miljöcertifiering. Det kommer alltså inte att finnas några direkta kontrollanter, det kommer inte att finnas särskilt många formulär som ska skickas in för granskning. Den som väljer att använda sig av idrottens miljömärkning kommer inte att ”ställas till svar” för det. Det bygger helt och fullt på tillit, förtroende och en ärlig vilja att göra en insats för miljön.
- Villkoren för Grön idrott ska vara tillräckligt enkla att uppnå, så att många väljer att göra det.

Så här går det till:

- Den förening som vill miljöcertifiera sig fattar beslut om det och börjar sedan arbetet med att uppfylla villkoren.
- När det är klart skickar ni in en kort beskrivning av ert arbete och vilken nivå ni anser er ha certifierat er för till Riksidrottsförbundet enligt liknande principer som gäller för lokalt aktivitetsstöd. Så snart som möjligt efter att skrivningen behandlats skickas diplom till er och ni får använda Grön idrott-symbolen.

- För varje nivå gäller att certifieringen gäller ett år från det man anser sig ha uppfyllt villkoren. När det året är till ända är det dags att, i bästa fall, ”uppgradera sig”. Med det menas att man antingen aktivt arbetar med att upprätthålla det miljöarbete som redan fungerar, eller att man tar ytterligare ett steg uppåt på prispallen.

Kraven är allmänt hållna. Det är sedan upp till varje förening att fylla kraven med specifikt innehåll. Det är inte meningen att alla ska göra lika. Meningen är att alla ska göra sitt bästa utifrån sina förutsättningar. Titta gärna under rubriken Goda exempel för att inspireras av vad andra har gjort och gör.

Grön idrottsförening

Bronsklubb är en klubb som:

- har de eventuella tillstånd (från kommunen eller länsstyrelsen) som krävs för att få bedriva sin verksamhet
- arbetar aktivt med sitt förbunds miljöpolicy. I de fall förbundet saknar en miljöpolicy arbetar man aktivt för att en sådan ska upprättas
- arbetar med minst en miljöaktivitet eller ett tydligt miljömål per år
- genom beslut på årsmöten och styrelsemöten visar att man på olika sätt värnar om miljön.

Silverklubb är en klubb som

förutom villkoren för Bronsklubb också har:

- utsett en miljöansvarig
- gjort en miljökonsekvensbeskrivning (MKB)
- upprättat en handlingsplan med miljömål, utifrån genomförda MKB.

Guldklubb
är en klubb som
förutom villkoren
för Silverklubb också:

- har utsett en miljögrupp, som dessutom fungerar
- genomför miljöutbildning för och med personal, anställd såväl som ideell
- aktivt lever upp till gällande miljölagar
- strävar efter att i alla sammanhang, där det är befogat, väga in den påverkan på miljön som verksamheten innebär
- särskilt tar upp miljöfrågorna i verksamhets- och årsberättelser samt ser till att alla medlemmar ges möjlighet att ta del av informationen.

Grönt arrangemang

Gäller del av föreningens verksamhet som utgör ett specifikt arrangemang. För att få använda sig av fördelarna med Grönt arrangemang behöver nedanstående krav vara uppfyllda:

- Det finns en miljöansvarig.
- Det finns en miljöpolicy för arrangemanget
- Det finns en miljökonsekvensbeskrivning för arrangemanget.
- Det finns en projektplan, som också rymmer miljösmål.
- Sponsorer, deltagare, funktionärer och media informeras om den gröna anpassningen.
- Före, under och efter arrangemanget minskas medvetet antalet transporter.
- I möjligaste mån är de varor och tjänster som köps in till arrangemanget miljömärkta med Bra Miljöval, Svanen eller KRAV.
- Under arrangemanget undviks i möjligaste mån sopor. Sopor som ändå blir, källsorteras och lämnas därefter, så långt det är möjligt, för återvinning.

Vill man göra mer kan man med fördel försöka uppfylla alla punkter i checklistan som gäller just arrangemang under Checklistor.

Grön klubblokal/anläggning

- Det finns en miljöansvarig.
- Vid byggnation kontaktas kommunens miljöhandläggare, för att få hjälp med att miljöanpassa byggandet.
- Vid byggnation ställs krav på leverantörer, byggherrar, entreprenörer och andra inblandade att miljöanpassa sin del av arbetet. Det handlar bland annat om att byggandet ska ha miljöstyrning, att det finns en miljökonsekvensbeskrivning, att material väljs utifrån miljöhänsyn, att värme och ventilation sker med hänsyn till energiförbrukningen.
- Det finns goda möjligheter och källsortera och det finns avtal med till exempel kommunen om att soporna återvinns så långt som möjligt.
- Man arbetar aktivt med att minska elförbrukningen (lågenergilampor, stänga av maskiner och all annan utrustning som inte används, lägre innetemperatur).
- Man väljer energi som är märkt med Bra Miljöval.
- Det finns en plan för hur pappersförbrukningen successivt ska minska.

Miljömärkning och certifiering

- Vad kan märkas med vad?
- Vem certifierar?
- Vad är ett miljöledningssystem?
- Vilken nytta kan man ha av det?

Märken och symboler på alla slags produkter är mycket vanligt i dag. Vi lever dessutom i varumärkets tidevarv. Miljömärkning är ett system som ska garantera att en vara eller tjänst uppfyller vissa miljökrav. Det finns en mängd olika miljömärkningar, men sammantaget handlar det om tre typer av märkning:

- **Typ 1-märken:** Används på produkter som uppfyller vissa bestämda miljökrav eller kriterier. För att få använda till exempel KRAV-märket (se nedan) ska produkten eller producenten godkännas av en tredje oberoende part (i KRAV:s fall är det Kontrollföreningen för ekologisk odling som godkänner).
- **Typ 2-märken:** Miljömärken eller symboler som företag eller organisationer själva åtar sig att leva upp till. Några menar att dessa märken är mindre trovärdiga. Andra menar att det inte alls behöver vara så att de är ”sämre” än de etablerade. Här är trovärdigheten helt och hållet kopplad till företagets eller organisationens egna värderingar.
- **Typ 3-märkning:** En sorts miljövarudeklaration, som kan jämföras med näringsdeklarationer på

mat. Dessa märken redovisar ”bara” mätbara miljöegenskaper hos produkten och ska också godkännas av tredje part.

I Sverige finns i dag fyra riktigt etablerade miljömärken: KRAV för mat, Bra Miljöval och Svanen för andra produkter (och vissa tjänster) samt EU-Blomman, som än så länge bara gäller några få produkter. Med undantag för EU-Blomman, har samtliga system funnits i över tio år och har numera stor spridning. Förutom miljömärken finns en rad olika miljöcertifieringar, ISO 14001 är den för allmänheten mest bekanta. Att en produkt är miljömärkt betyder givetvis inte att den är bra för miljön, men det innebär att den är mindre miljöbelastande än de produkter inom samma produktområde som inte klarar kraven. Samma sak kan sägas gälla den organisation som miljöcertifierat sig. Det är förenat med stora krav och, ibland, stora kostnader att få använda de olika miljömärkena eller att bli miljöcertifierad.

Den som köper en KRAV-märkt produkt bidrar till bra miljö, god djursorg, god hälsa och socialt ansvar. Det är i alla fall vad KRAV-märket står för. KRAV är en kontrollförening (en ekonomisk förening) för ekologisk produktion. Föreningen bildades 1985 för att ”skapa en trovärdig märkning av ekologiska livsmedel”. Man ville förenkla för konsumenterna att göra en miljöinsats genom sina dagliga inköp.

Den verksamhetsidé KRAV arbetar efter innebär att föreningen ska verka för en hållbar utveckling genom att ta fram regler för ekologisk produktion, kontrollera att de efterlevs och informera om KRAV-

märket. Reglerna är mycket detaljerade, men i kort-het ska produktionen ske utan kemiska bekämpningsmedel och konstgödsel. Inga genmodifierade organismer (GMO) får förekomma i produktionen. Hårda krav ställs på djurhållningen, bland annat måste djuren kunna få utlopp för naturliga beteenden och vistas ute i det fria. Allt detta får positiva effekter inte bara i form av renare natur, gladare och friskare djur samt ekologiska produkter, utan också genom att jordbruksmarken mår bättre och den biologiska mångfalden gynnas.

Årlig kontroll

Kontrollen sker genom att anställda kontrollanter besöker de anslutna lantbruken/producenterna minst en gång om året. Även förädlingsföretagen kontrolleras, för att säkerställa att exempelvis ett mejeri inte blandar ihop vanlig mjölk och ekologisk. Genom samarbete med motsvarande organisationer i andra delar av världen, kan KRAV garantera att importerade produkter verkligen är ekologiskt producerade.

Mångfald

I dag finns cirka 3 900 produkter som bär KRAV-märke. Det är allt från mjölk till blomjord, från hela fiskodlingar till den lokalt odlade svampen. Butiker, restauranger och storhushåll kan också ansöka om att bli KRAV-märkta. Auktorisationens syfte är att vi som konsumenter ska kunna lita på KRAV-märkningen, även om varorna har packats om i en butik eller hanterats i ett restaurangkök.

KRAV-märket garanterar däremot aldrig någonting om exempelvis produktens smak, närings- eller vitamininnehåll. KRAV-märket garanterar produktionsformen, inte produktens övriga kvaliteter. Det får vi avgöra själva.

- På vilka sätt berörs er verksamhet av KRAV-märkningen?
- Vad kan ni göra för att stödja tanken och ambitionen bakom KRAV-märkningen? Vill ni det?
- På vilka sätt skulle ni kunna dra nytta av KRAV-märkningen? Vill ni det?
- Vilken betydelse har det för er att KRAV-märket står för bra miljö, god djurhållning, god hälsa och socialt ansvar?

Bra miljöval

Sveriges största ideella miljöorganisation, Svenska Naturskyddsföreningen (SNF), står bakom miljö-märkningen Bra Miljöval. Liksom KRAV-föreningen vill man göra det lättare för konsumenten att handla miljövänligt. Man säger sig också vilja göra det svårare för företag och organisationer som smutsar ned miljön, genom att verka för lagar och förordningar som gör detta dyrare. Bra Miljöval kan gälla både varor och tjänster. Kraven för att använda märket är relativt hårda och absoluta. Det betyder att den vara man vill få godkänd måste uppfylla alla kriterierna. Det är Naturskyddsföreningen som själv, i samarbete med experter, formulerar kriterierna.

Kriterierna utgår från ett helhetsperspektiv och ställer krav på råvaran och de kemikalier som används i produktionen. Samtliga kriterier följer Svenska Naturskyddsföreningens kemikaliepolicy som innebär att alla giftiga och svärnedbrytbara kemikalier ska bort. Klor, som används vid blekning av papper och i PVC-plast, är ett sådant ämne.

Kriterierna ställer också krav på utsläpp och på den energi som går åt för att producera en vara eller

tjänst. Målet är att minska den totala energianvändningen och att övergå från fossila bränslen, som olja, till förnybara energikällor.

Tillverkaren måste ta ansvar för vad som händer med produkterna efter att de har använts. Papper, till exempel, ska kunna återvinnas. Även uttjänta anläggningar och fordon ska kunna tas om hand.

För att få företagen att arbeta mer långsiktigt med miljöfrågor krävs en miljöpolicy. I den ska det stå hur företaget ska minska sin miljöpåverkan.

Bra Miljöval

Vad kan märkas med Bra Miljöval?

- **Elektricitet:** om man väljer el som är märkt Bra Miljöval väljer man bort olja, kol och kärnkraft. I stället får man el från sol, vind, vatten och bio-bränsle.
- **Transporter:** ett antal företag klarar kriterierna för miljömärkt person- och godstransport. Det är transporter som bland annat eftersträvar effektiv energianvändning och förnybar energi, som minskar utsläpp av försurande ämnen och som minskar användningen av miljöstörande kemikalier (vid till exempel tvätt och service).
- **Hushållskemikalier:** här handlar det mycket om att vara så lite farlig som möjligt. Mindre dåligt snarare än bra. I dag finns miljömärkta tvättmedel, fläck- och blekmedel, diskmedel, maskindiskmedel, tvål och schampom samt några olika rengöringsmedel.
- **Livsmedelsbutiker:** en miljömärkt butik arbetar aktivt för att miljön ska bli bättre, där ska finnas gott om miljömärkta varor och de allra farligaste produkterna ska vara borttagna.

- **Textil:** här ska bomullen först vara ekologiskt odlad och sedan beredas på ett miljövänligt sätt.
- **Papper:** genom att välja ett miljömärkt papper skyddar man naturskogar och bidrar till att användningen av miljöfarliga kemikalier minskar.
- **Blöjor och bindor:** miljömärkta blöjor innehåller mycket mindre plast än icke-miljömärkta.

- På vilka sätt berörs er verksamhet av att Bra Miljöval-märkningen finns?
- Vad kan ni göra för att stödja tanken och ambitionen bakom Bra miljöval? Vill ni det?
- På vilka sätt skulle ni kunna dra nytta av Bra Miljöval-märkningen? Vill ni det?

Svanen är det officiella nordiska miljömärket. Det instiftades 1989 av Nordiska ministerrådet. Svanen visar, i likhet med Bra Miljöval, att en produkt är ett bra val för miljön. Man kan ansöka om svanmärket inom ett 60-tal produktgrupper. Ännu är det ”bara” inom cirka 40 av dessa som det finns Svan-märkta varor. En svanmärkt produkt ska klara miljökrav inom tre huvudområden:

- Man ska ta hänsyn till produktens hela livscykel, från råvara till avfall.
- Man ska klara kvalitets- och funktionskrav. Produkten måste ha minst samma egenskaper som andra likvärdiga produkter.

- För att säkerställa att svanmärkta produkter över tid tillhör de bästa ur miljösynpunkt, höjs kraven kontinuerligt.

Till skillnad från Bra Miljöval tillämpar Svanen i många fall en så kallad relativ bedömning. Det betyder att man inte behöver uppfylla alla krav om man samtidigt uppfyller vissa krav ”väldigt mycket”. Man kan så att säga ha sämre värden på ett kriterium, men betydligt bättre på ett annat. Slutsumman avgör om varan kan svanmärkas.

Svanen eller Bra Miljöval?

På flera punkter överlappar de båda miljömärkningarna varandra. Om man ska hitta några avgörande skillnader får man gå till ett par ”symbolfrågor”. Bra Miljöval tillåter exempelvis inte alls att något papper tillförs blekmedel, vilket däremot Svanen gör.

- Hur har ni kommit i kontakt med svanen-märket?
- På vilka sätt påverkar svanenmärket er verksamhet? Är det bra eller dåligt?
- På vilka sätt upplever ni KRAV-märket, Bra Miljöval och Svanen som trovärdiga? Vilka har ni mindre eller inget förtroende för? Varför?

Miljöledningssystem och miljöcertifiering

Miljö, miljö, miljö – överallt miljö. Det är märkningar, certifieringar, policyer, standarder och lagar. Ska det verkligen behöva vara så krångligt? Räcker det inte med att använda sitt sunda förnuft och helt enkelt agera med hänsyn till miljön?

Jo, så borde det väl kunna vara. Men det är det inte och det behövs tydligen regler och överenskomelser. Märken och certifieringar ska uppfattas som hjälpredor snarare än betungande ok.

Miljöledningssystem

Begreppet miljöledningssystem används troligen mest inom näringsliv och offentlig förvaltning. Men även inom den ideella sektorn kan vi ha nytta av tankarna bakom begreppet. Ett miljöledningssystem är en del av organisationens (föreningens, förbundets) totala verksamhetsstyrning. Det innebär att föreningen tar fram en miljöpolicy (hur det kan gå till kan du läsa om under rubriken Gröna lådan) och sätter upp mål för förbättringar. I handlingsplanen ingår som alltid vad som ska göras, hur det ska göras, vem som ansvarar och på vilka sätt man ska stämma av att målen uppnåtts. Det viktiga är att miljöledningssystemet anpassas till den egna verksamheten och efter de egna förutsättningarna.

ISO 14001

Du kanske tidigare har kommit i kontakt med bokstavs- och sifferkombinationen ISO 14001. Det är en serie standarder som fungerar som hjälpmedel för att utveckla ett effektivt system för ledning och styrning av miljöfrågor i en organisation. ISO (International Standard Organization) 14001 är alltså en kravspecifikation som miljöledningssystemet (policy och handlingsplanen) måste uppfylla för organisationen och dess verksamhet.

Ett exempel på en idrottsförening, den första, som blivit ISO-certifierad är Umeå Ryttaförening. Under en längre tid ägnade man sig åt att kartlägga verksamheten, dess kostnader, kvalitet och miljöpåverkan. Successivt betade man sig igenom ISO-kravspecifikationen och kunde så småningom uppfylla ställda krav. Arbetet med att kartlägga och sedan skapa förutsättningar för att verkställa policyer och handlingsplaner har kostat cirka 100 000 kr. Men det är en investering som snart ger återbäring.

Så här säger en ansvarig: *Genom att bara använda 2/3 av belysningen under lektionstid och allmän ridning och bara blåsa på för fullt när det är hoppning eller tävling, kan vi spara cirka 100 000 kr om året.* I stället för att betala dyra pengar för att frakta bort hästspillingen, har Umeå Ryttningsförening ordnat så att den komposteras och så småningom används i jordbruket – utan att betala.

ISO 14001 handlar inte bara om miljön, utan också om mycket annat kvalitetsarbete – till exempel hur man möter kunder/medlemmar och hur verksamheten i övrigt sköts. Att föreningen aktivt arbetar med miljöledningssystem visar för medlemmar eller blivande medlemmar, sponsorer, kommunen och andra intressenter att man systematiskt och långsiktigt aktivt vill vara med och minska miljöbelastningen. Miljöledningssystemet visar också att man aktivt arbetar med annat som har med kvalitet att göra. Man visar helt enkelt att det är ordning på torpet!

Miljöcertifiering

Den som vill miljömärka sina varor eller tjänster enligt de vedertagna miljömärkningarna ansöker om det hos respektive organisation. När det gäller att miljöcertifiera hela organisationen, delar av verksamheten eller kontoret finns förutom nämnda ISO 14001 också flera andra ”standarder”. Här ska vi titta på hur en organisation arbetar med att miljöcertifiera arrangemang.

Stiftelsen Håll Sverige Rent, som under många år effektivt och framgångsrikt samarbetat med idrottsrörelsen, inbjuder till miljödiplomering av arrangemang. Genom att erhålla denna diplomering skickar arrangören viktiga signaler till alla inblandade. Man talar om att man aktivt arbetar med miljön före, under och efter arrangemanget. Nedan följer i korthet hur det går till och vilka krav som ska uppfyllas. Vill du veta mer, besök www.hsr.se.

1. Anmälan

Börja helt enkelt med att anmäla vilket arrangemang som ska diplomeras. Det kostar ingenting att anmäla och medför inga förpliktelser om att arrangemanget absolut måste diplomeras.

2. Arbetet inleds mot miljödiplomeringen

För att erhålla diplomeringen ska även här ett antal kriterier uppfyllas. Närmare bestämt handlar det om att minst 15 av totalt 25 kriterier (varav 10 är obligatoriska) ska vara uppfyllda. Här nedan ser du i korthet vilka kriterierna är:

- Finns miljöpolicy?
- Finns miljöansvarig?
- Miljöutbildas personer (ledning och funktionärer) som ska genomföra arrangemanget?
- På vilka sätt stämmer arrangemanget med kommunens miljökrav?
- Informeras deltagare och andra intressenter om hur de kan bidra till minskad miljöbelastning?
- Informeras kommunen om arrangemangets miljöarbete?
- På vilka sätt ordnas avfallshanteringen?
- Sköts källsortering och återvinning?
- Vad görs för att minska den totala mängden avfall?
- Hur uppmuntras deltagare och publik att källsortera?
- Hur hålls området rent från skräp?
- Hur har den totala hygiensituationen särkerställts? (toaletter, duschar)?
- I vilken utsträckning köps miljömärkta produkter?
- Vilka krav ställs på leverantörer?
- Hur uppmuntras deltagarna att åka kollektivt till och från arrangemanget?
- Vilka åtgärder vidtas för att minska energibehovet?
- Vilka åtgärder vidtas för att minska ljud?
- Vilka åtgärder vidtas för att återställa arrangemangsområdet i ursprungligt skick?
- Vilka åtgärder vidtas för att skydda biologisk mångfald och naturvärden?
- Vilka andra/övriga åtgärder vidtas för att minska den totala miljöpåverkan?

Hur olika arrangörer tar sig an denna kravlista varierar. Det viktiga är att svaren på frågorna dokumenteras. Som vanligt gäller att ju tidigare man kommer igång med miljöanpassningen, desto lättare blir det att uppnå och uppfylla alla nödvändiga steg på väg mot diplomeringen.

3. Bedömning

När så 15 av 25 kriterier är uppfyllda ska dokumentationen skickas till Håll Sverige Rent. Här bedömer en diplomeringsjury svaren. Efter cirka två veckor får arrangören besked om miljödiplomeringen.

4. Miljödiplomerat arrangemang

Om allt är i sin ordning kan arrangemanget, med viss stolthet får man ana, titulera sig miljödiplomerat arrangemang. Man får använda sig av titeln och logotypen i till exempel marknadsföring, annonsering i inbjudan och så vidare. Man bestämmer själv om man vill bli miljöcertifierad långt före eller i nära anslutning till arrangemanget. Det bestämmer arrangören själv. Men ju tidigare man är ute, desto större nytta får man antas ha av sin miljödiplomering.

5. Synliga tecken

Som synliga bevis för sin miljödiplomering mottar arrangören Håll Sverige Rents diplom och flagga. Flera som hittills valt att miljödiplomera sina arrangemang har valt att ”offentliggöra” det hela och mota diplom och flagga i samband med själva arrangemanget, för att därmed uppnå största möjliga uppmärksamhet.

Vill man att ett årligt återkommande arrangemang ska miljödiplomeras kräver Håll Sverige Rent att förbättringar och utveckling ska ske kontinuerligt.

6. Utvärdering

Efter arrangemanget vill Håll Sverige Rent ha information om erfarenheter, vad arrangören lärt sig och vad som eventuell ska förbättras till nästa gång.

7. Kostnad

Kostnaderna för att bli miljöcertifierad av Håll Sverige Rent varierar bland annat på arrangemangets storlek, dess längd samt vilken arbetsinsats det krävs från Håll Sverige Rent. Hittills har miljödiplomeringen kostat arrangörer 1 500–20 000 kr.

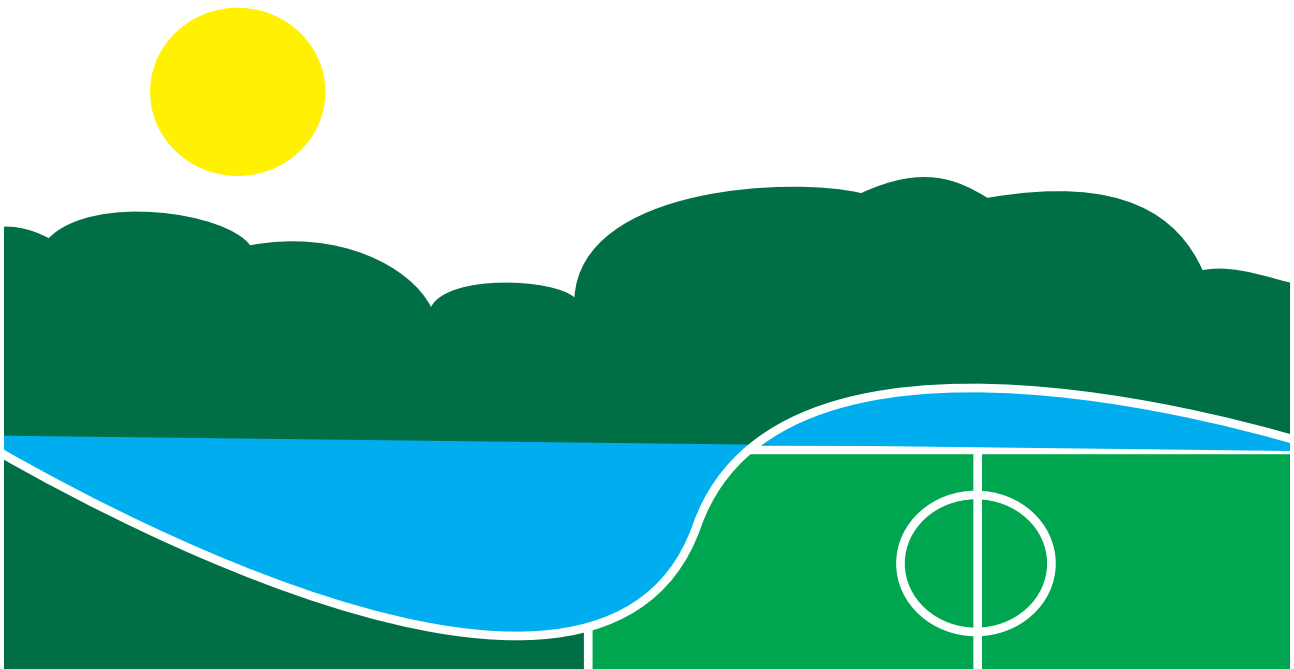
- Vad skulle ni kunna göra för att införa ett miljöledningssystem (eller annat systematiskt arbete med miljöfrågorna) i er verksamhet?
- Vad skulle ni vinna på det?
- Vad talar för och vad talar emot ett miljöledningssystem i er förening?
- Vilka reflektioner gör ni med tanke på Håll Sverige Rents miljödiplomering?
- Hur skulle en miljödiplomering påverka er verksamhet, era arrangemang?

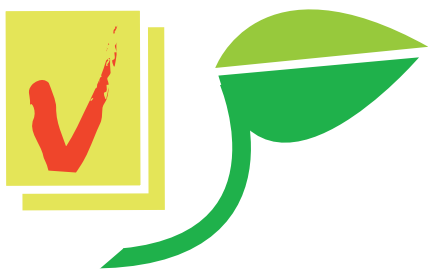
Guld och gröna skogar

Många ägnar en stor del av sin fritid för att få föreningen och/eller förbundet att fungera, bedriva verksamhet och utvecklas. Att förutom det tänka på och uppfylla miljökrav kan tyckas övermäktigt och alltför tidskrävande. Men det finns både guld och gröna skogar att tjäna på att arbeta aktivt med föreningens/förbundets miljöarbete.

Var och en behöver arbeta med sina argument till varför man ska göra miljöarbetet till en naturlig del av verksamheten. Var och en behöver också fundera över varför det kan vara värt besväret, om det nu är det, att miljöcertifiera hela eller delar av verksamheten. Här följer några förslag till svar på frågan varför:

- Sponsorer och andra bidragsgivare kräver oftast att verksamheten och/eller arrangemanget ska vara miljömärkt på något sätt.
- Miljödiplomerade eller miljöcertifierade arrangemang ger oftare större uppmärksamhet i medierna, inte minst lokalmedier. Det gäller särskilt om man tydligt går ut med att man aktivt arbetar med miljöfrågorna.
- Det ger medlemmar och deltagare ett stort mervärde.
- Det lönar sig i reda pengar. Om man aktivt arbetar med någon form av miljöledning i hela sin verksamhetsplanering finns det pengar att spara. Genom att systematiskt arbeta med enkla saker som till exempel samåkning, släcka lampor, dra ner på värmen, använda ”rätt” elbolag, kan man spara både pengar och miljö.
- Idrotten utgör en viktig kraft i samhället. Om och när vi gör något märks det.
- För att uppfylla lagar, regler och sedvanerätter.

Checklistor

Vad behöver vi tänka på när vi ska arrangera DM? Vilka områden behöver vi täcka in för att vara heltäckande? Checklistor blir så definitiva – räcker det inte att göra egna listor med sådant man vill göra?

Det är inte lätt att komma ihåg allt. Vi behöver kom-ihåg-listor. Avsikten med att här presentera ett antal checklistor är helt enkelt att underlätta för dig och din förening eller ditt förbund när ni ska göra

Checklista planering

Planering, organisation, information	Ja	Nej	Kommentarer/åtgärdsförslag
Vi har utsett en miljöansvarig, som är ...			
Vi har dokumenterat ett antal övergripande miljömål vi vill uppnå i samband med arrangemanget.			
Vi har försökt att samla så många som möjligt kring vår miljösansning.			
Vi har en handlingsplan för vad som ska göras, vem som ansvarar för vad och när det ska vara klart.			
Vi tänker ställa miljökrav på samtliga leverantörer och andra kontakter i samband med arrangemanget.			
Vi knyter kontakt med lokala miljöföreningar för att skaffa den kompetens vi inte själva har om miljöarbete.			

handlingsplaner, arrangera en tävling eller kanske utveckla det miljövänliga kansliet. Vi tar upp ett antal vanligt förekommande områden, stora som små, och föreslår en checklista för varje område.

1. Arrangemang

De flesta föreningar och förbund kommer förr eller senare att stå som värd för ett eller flera arrangemang. På olika sätt påverkar arrangemanget den omkringliggande miljön. Typiskt för många arrangemang är att följande områden utgör en tydlig miljöpåverkan (inte bara den fysiska miljön):

- Transporter
- Förbrukning av varor och tjänster (mat, dricka, service, emballage, kontorsvaror med mera)
- Förbrukning av energi och vatten samt omhändertagande av spillvatten
- Ljud (det som förr kallades buller)
- Avfall
- Arbetsmiljö och säkerhet
- Påverkan på djurens, naturens och människors "vardag".

Planering, organisation, information	Ja	Nej	Kommentarer/åtgärdsförslag
Vi knyter kontakt med lokala miljöföreningar för att skaffa den kompetens vi inte själva har om miljöarbete.			
Vi har involverat sponsorerna tidigt i planeringen			
Vi informerar deltagare om våra åtgärder för att skapa ett "grönt arrangemang" och uppmuntrar deltagarna att själva göra något som stärker den gröna profilen.			
Vi har ansökt om projektmedel för att kunna göra miljöförbättrande åtgärder för arrangemanget.			
Vi uppmuntrar aktivt medlemmar, deltagare och andra berörda att delta i vårt miljöarbete.			

En stor energislukare i samband med arrangemang är transporter. De svarar också för den kanske största enskilda belastningen på miljön. Det finns saker som kan göras för att minska antalet transporter,

eller utföra nödvändiga transporter på ett mer miljövänligt sätt. Ta hjälp av checklistan för transporter.

Checklista transporter

Transporter	Ja	Nej	Kommentarer/åtgärdsförslag
Vi försöker att placera arrangemanget med hänsyn till möjligheten att utnyttja kollektivtrafik.			
Vi uppmanar deltagarna att åka kollektivt eller gemensamt till arrangemanget.			
Vi söker medel för att kunna belöna dem som åker kollektivt till arrangemanget.			
Vi försöker att träffas så effektivt som möjligt inför, under och efter arrangemanget – undvika onödiga transporter till möten, till exempel.			
Vi har ordnat ett antal cyklar som står till förfogande under arrangemanget.			
Vi har så långt som möjligt valt samarbetspartners från närområdet.			

20 procent av jordens befolkning står för 80 procent av resursanvändningen. Vi tillhör dessa 20 procent. Om vi tänker vad vi köper, hur vi köper och i vilken mängd vi köper saker, har det betydelse. Se i övrigt

gärna avsnittet Miljömärkning, under rubriken Grön idrott. Här några saker man kan ha i åtanke när det gäller inköp i samband med arrangemang.

Checklista inköp

Transporter	Ja	Nej	Kommentarer/åtgärdsförslag
Vi försöker att reducera förbrukningen av varor så mycket som möjligt genom att om möjligt köpa begagnat, köpa varor med hög kvalitet och genom att använda varorna flera gånger.			
Vi eftersträvar att inte köpa eller använda engångsprodukter.			
Vi försöker att köpa varor märkta med erkänd miljömärkning.			
Vi ställer miljökrav på producenter och leverantörer.			
Vi försöker att undvika onödiga förpackningar och vi uppmanar leverantörer att själva ta hand om förpackningsmaterial.			
I samband med arrangemanget eftersträvar vi att KRAV-märkt mat serveras.			
Vi köper i möjligaste mån lokalt producerade varor.			

Bästa sättet att skona miljön är att undvika avfall och andra sopor, som till exempel slaggprodukter och överskottsmaterial. Tyvärr går det inte helt och hållet. Återigen behöver vi tänka efter före och göra

vad vi kan, utan att för den skull bli miljöfundamentalister. Använd lämpliga delar av checklisten för att minska sopberget.

Checklista sopor

Sopor	Ja	Nej	Kommentarer/åtgärdsförslag
Vi jobbar efter principen om att i möjligaste mån undvika sopor överhuvudtaget.			
Vi ser till att sopor kan källsorteras i samband med arrangemanget.			
Vi har försäkrat oss om att de sopor vi sorterar kommer att återvinnas av kommunen.			
Vi informerar deltagarna om var de ska kasta sina sopor.			
Vi lämnar miljöfarligt avfall till kommunen för vidare bearbetning.			
Vi undviker engångsartiklar och överflödiga förpackningar.			
Vi ser i möjligaste mån till att vi kan återanvända material som används under arrangemanget.			

2. Allmän checklista

Ovanstående fyra checklistor är mer eller mindre detaljerade. Den femte och sista checklistan, är vad

vi kan kalla ett litet hopplock av olika saker man kan tänka på i olika sammanhang. Använd de punkter som passar för ert ändamål.

Checklista allmän

Energi, inköp, utbildning, information med mera	Ja	Nej	Kommentarer/åtgärdsförslag
Vi har en miljöpolicy, som vi kontinuerligt följer upp.			
Vi har en handlingsplan, som ska bidra till att vi lever upp till vår miljöpolicy.			
Vi får bra stöd från förbund och kommun i vårt miljöarbete.			
Vi försöker informera och engagera medlemmarna i klubbens/förbundets miljöarbete.			
De som är särskilt intresserade ges möjlighet att delta i miljöutbildningar.			
I vår miljöpolicy och i handlingsplanen bearbetar vi särskilt transporter. Samåkning är högt prioriterat.			
Vi försöker på olika sätt att kontinuerligt minska energiförbrukningen (i den egna anläggningen).			
Vi eftersträvar att köpa miljövänliga/miljömärkta varor och tjänster till kansliet/kontoret.			
Vi köper el av miljömärkt elbolag.			
Vårt miljöarbete uppskattas av våra sponsorer.			
Rökfritt överallt, så klart.			
Vi arbetar aktivt med vårt förbunds miljöarbete.			

PM – Personliga miljötips

Vad kan jag göra? Betyder det något i sammanhanget att du lämnar in dina batterier? Hur mycket tjänar man på att använda lågenergilampor? Vad är det för skillnad mellan att stänga av TV:n och att stänga av TV:n (jo, du läste rätt)?

Idrottens miljöhandbok innehåller en hel del fakta, påståenden, goda exempel och checklistor samt tips på vad organisationen (sektionen, föreningen, förbundet) kan göra för att minska miljöbelastningen. Att agera miljövänligare är inget man bara gör. Det krävs mod, vilja och ibland ny kunskap om hur man kan göra på bästa sätt.

Det är inte bara som organisation eller grupp vi kan göra något. Som miljömedveten idrottare, samhällsmedlem och konsument kan vi alla bidra med något. Vi kan förändra vårt förhållningssätt, vårt beteende och våra vanor, så att vi bidrar till en minskad miljöbelastning.

Här följer nu en rad punkter för dig som vill göra något. Miljötipsen som följer gör det så att säga ”huller om buller”. Det finns ingen ambition om någon inbördes prioriteringsordning.

För att testa styrkan i din förändringsvilja, kan du för varje tips fråga dig själv i vilken utsträckning du instämmer i SKA, VILL och KAN-resonemanget. Det går enkelt till så att du för dig själv markerar i hur hög grad du SKA, VILL och KAN genomföra tipset i fråga. Med tanke på dina svar behöver du sedan fundera över vilka konsekvenser det får eller kan få. Vad tycker du själv om dina svar? Till sist är det bara du själv som vet vad du vill och behöver göra. Hur du kommer att lyckas beror på hur väl dina svar på SKA, VILL och KAN sammanfaller. Ju mer lika svar, desto mer eller mindre kommer du att medverka till miljöbelastningen.

	Javisst, alltid!	För det mesta	Då och då	Sällan	Nej, aldrig!
SKA JAG?					
VILL JAG?					
KAN JAG?					

Vilka konsekvenser får dina svar och vad tycker du om dem?

1. Ät mer vegetariskt

Det krävs mycket energi för att producera kött. Vi äter dessutom mer protein i Sverige än vad som är bra för vår hälsa. Men när du ändå äter kött, välj helst kött från nöt och lamm. Det är betande djur och de behövs för att hålla hagmarkerna öppna.

Gris och kyckling är för det mesta och huvudsakligen uppfödda på spannmål (som alltså kräver energi för att odlas fram). I stället för att gå omvägen via djuren, kan vi människor äta spannmålen direkt. När det gäller fisk är det bättre att äta viltfångad än odlad. Odlad fisk bidrar till övergödning av vatten.

	Javisst, alltid!	För det mesta	Då och då	Sällan	Nej, aldrig!
SKA JAG?					
VILL JAG?					
KAN JAG?					

Vilka konsekvenser får dina svar och vad tycker du om dem?

2. Stäng av TV, dator, stereo!

Om till exempel alla hushåll i Sverige stängde av (bara) sina TV-apparater helt och hållet, i stället för

att ha dem stående i stand-by-läge, skulle man spara ett halvårs elförbrukning för en medelstor svensk stad!

	Javisst, alltid!	För det mesta	Då och då	Sällan	Nej, aldrig!
SKA JAG?					
VILL JAG?					
KAN JAG?					

Vilka konsekvenser får dina svar och vad tycker du om dem?

3. Res mer – minska bilkörningen

Du sparar upp emot 5 000 kr om året genom att cykla till och från jobbet, skolan, idrottsplatsen jämfört med att ta bilen. Exemplet bygger på en resväg om 5 km enkel väg. Men man kan också räkna på annat sätt, nämligen miljöpåverkan i ett livscykelperspektiv. Återigen handlar det om att många bäckar små ...

Vi har en bil som förbrukar 1 liter bensin (vilket motsvarar 11 kWh) samtidigt som den släpper ut 2,3 kg kvävedioxid (inte bra) per mil. Energi förbrukas och koldioxid släpps dessutom ut när råoljan ska hämtas, förädlas och transporteras. Dessutom ska den slutgiltiga produkten i sig transporteras, från till exempel oljeraffinaderierna i Rotterdam, till macken hemma hos dig.

Alltså, använd bilen sparsamt. Räknat per kilometer är de korta resorna smutsigast (och dyrast) eftersom en kall motor kräver fetare bränsleblandning. Kör därför mjukt, undvik kallstarter och håll hastighetsbegränsningen. Håll motorn i trim. Använd motorvärmare vid temperaturer ner mot och under noll. Men gör det högst 1,5 timme per gång. Tvätta bilen

med miljömärkt biltvättmedel ”på en för ändamålet avsedd plats” (alltså inte hemma på gatan eller i naturen). Undvik specialrengöringsmedel. Har du möjlighet, välj en bil som drar lite bränsle och är av miljöklass 1. När det är dags att byta däck, fråga efter däck utan cancerframkallande däckolja (så kallade PAH-fria). Återvinn gamla däck.

	Javisst, alltid!	För det mesta	Då och då	Sällan	Nej, aldrig!
SKA JAG?					
VILL JAG?					
KAN JAG?					

Vilka konsekvenser får dina svar och vad tycker du om dem?

4. Källsortera

Det betyder att miljöfarliga produkter ska lämnas in till miljöstationen och inte hamna i avloppssystemet eller bland vanliga hushållssopor. Kemikalier (och till exempel cigarettfimpar som innehåller kadmium) i avloppet minskar reningsverkets kapacitet.

Utsläppen blir därmed större. Miljöfarligt avfall i soporna ökar risken för läckage eller att farliga ämnen sprids via rökgaserna från sopförbränningen. En papperskorg på toaletten minskar risken för att saker som bindor, bomull och tops hamnar i avloppet.

	Javisst, alltid!	För det mesta	Då och då	Sällan	Nej, aldrig!
SKA JAG?					
VILL JAG?					
KAN JAG?					

Vilka konsekvenser får dina svar och vad tycker du om dem?

5. Källsortera mera

Vi lever i en tid där begreppet rörlighet blivit mantra. Du ska göra dig attraktiv på en rörlig arbetsmarknad, du ska unna dig ett rörligt, fritt och aktivt fritidsliv, du ska vara tillgänglig när och var som helst och så vidare. Teknikutvecklingen och våra levnadsmönster har medverkat till en ökad användning av batterier. Det var viktigt tidigare. Det är än viktigare nu: lämna batterier i batteriholken eller till

kommunens miljöstation. Köp inte sladdlösa apparater, verktyg, leksaker om de drivs med nickel-/kadmiumbatterier. Fråga i så fall efter kadmiumfria alternativ, som till exempel mtallhybridbatterier. Ett sätt att minska miljöbelastningen är att använda uppladdningsbara batterier. Det finns dessutom kadmiumfria alternativ. Både plånboken och miljön tjänar på att batterier används flera gånger.

	Javisst, alltid!	För det mesta	Då och då	Sällan	Nej, aldrig!
SKA JAG?					
VILL JAG?					
KAN JAG?					

Vilka konsekvenser får dina svar och vad tycker du om dem?

6. Handla miljövänligt

Vi har på flera ställen i *Idrottens miljöhandbok* pratat om miljömärkta produkter. Genom att välja varor och tjänster som är märkta med Svanen, Bra Miljöval, KRAV, EU-blomman eller, för datorers del, TCO-märkning, har du gjort något för att ta hänsyn till miljöpåverkan. När det gäller att handla kan du i första hand också välja produkter som går att återanvända. Ta med egen kasse när du handlar.

Undvik engångsartiklar så långt som är möjligt.

Ingen vet ännu tillräckligt mycket om hur genmodifierade livsmedel påverkar natur och miljö. Det finns heller (ännu) ingen lag på att man som konsument ska kunna läsa sig till att en vara är genmodifierad. Köp därför KRAV-märkt om du vill vara säker på att inte handla genmodifierade tomater.

	Javisst, alltid!	För det mesta	Då och då	Sällan	Nej, aldrig!
SKA JAG?					
VILL JAG?					
KAN JAG?					

Vilka konsekvenser får dina svar och vad tycker du om dem?

7. Använd, använd, använd

Skänk dina överblivna prylar till loppmarknaden eller klädinsamlingen. Handla där själv. När du köper nytt – bättre få men bra prylar, än många och

dåliga. Vårda dina kläder och prylar, så håller de mycket längre. Kort sagt, häng inte på slit-och-släng-mentaliteten.

	Javisst, alltid!	För det mesta	Då och då	Sällan	Nej, aldrig!
SKA JAG?					
VILL JAG?					
KAN JAG?					

Vilka konsekvenser får dina svar och vad tycker du om dem?

8. Kompostera

Det är enklare än vad många tror. De flesta kommuner informerar om skötsel och lämpliga behållare. Har man trädgård komposteras lämpligen där. Har man ingen, går det bra på gården. Man kan kompostera så gott som allt som kommer från växt-

och djurriket. Även skal från ägg och skaldjur samt till exempel kaffefilter, sump, teblad och hushållspapper kan komposteras. Vill man kompostera annat matavfall krävs oftast tillstånd från miljö- och hälsoskyddsnämnden.

	Javisst, alltid!	För det mesta	Då och då	Sällan	Nej, aldrig!
SKA JAG?					
VILL JAG?					
KAN JAG?					

Vilka konsekvenser får dina svar och vad tycker du om dem?

9. Var energisk – spar energi

Om alla hushåll i Sverige byter ut en glödlampa per rum till en lågenergilampa sparar vi el som motsvarar hushållsel för 70 000 villor. En normal villa använder el för cirka 15 000 kr per år. Exemplet med lågenergilampan skulle alltså spara inte bara energi, utan också en miljard kronor i runda slängar. Och då är inköp av lamporna borträknade!

Det finns fler sätt att minska elförbrukningen och/eller miljöbelastningen. Frosta till exempel av kyl och frys. Lämna inte kylskåpsdörren öppen. Välj A-märkta vitvaror när det är dags att byta. Försäljaren är skyldig att ta hand om produkter som han eller hon sålt efter den 1 juli 2000. Släck lampor som inte behövs. Lämna lysrör och lågenergilampor till miljöstation.

	Javisst, alltid!	För det mesta	Då och då	Sällan	Nej, aldrig!
SKA JAG?					
VILL JAG?					
KAN JAG?					

Vilka konsekvenser får dina svar och vad tycker du om dem?

10. Tvätta inte i onödan

Ganska ofta räcker det att vädra kläderna ordentligt. Fläckar behöver tas bort så snabbt som möjligt. Fyll maskinen när du tvättar och använd miljövän-

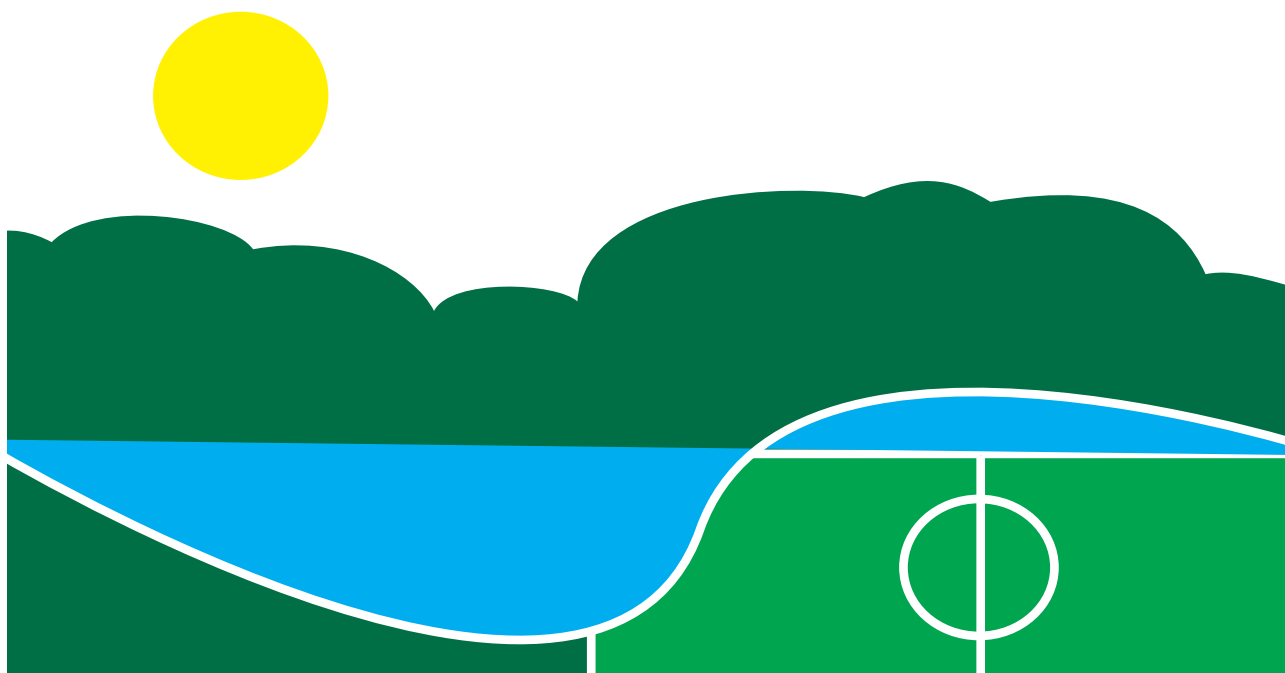
ligt tvättmedel. Med dagens tvättmedel behöver man sällan tvätta i 90°, som drar nästan dubbelt så mycket el som en tvätt i 60°. Lufttorka om möjligt.

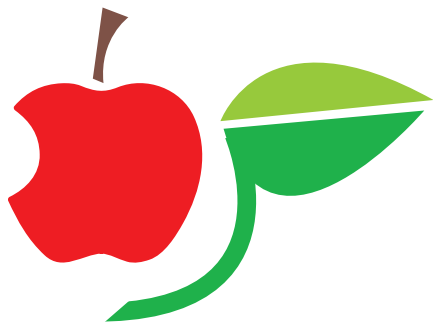
	Javisst, alltid!	För det mesta	Då och då	Sällan	Nej, aldrig!
SKA JAG?					
VILL JAG?					
KAN JAG?					

Vilka konsekvenser får dina svar och vad tycker du om dem?

- Är du nöjd med din profil?
- Vilka punkter vill du förbättra?

Goda exempel

Går det att lära något av vad andra gör? Finns det exempel på föreningar som aktivt arbetar med miljöfrågor? Vad krävs för att komma igång – vad är det som motiverar idrottsföreningens miljöengagemang?

Under denna rubrik samlar vi exempel på hur andra har gjort för att ”dra sitt strå till stacken”. Det är ju så att ingen kan göra allt, men alla kan göra något. Låt exemplen inspirera till egna handlingsplaner, checklistor, ansökningar om pengar eller miljöpris och andra uppslag.

Grönare kontor

Här följer några av de åtgärder Det Naturliga Steget infört på sitt kontor. Med utgångspunkt i sin miljöpolicy har man tagit fram en handlingsplan. Där framgår vad man ska göra på kontoret för att uppfylla sina miljömål. Med jämna mellanrum stämmer man av att-göra-listan mot detta-har-vi-gjort-listan:

- Vi (Det Naturliga Steget) använder miljömärkt el. Den kommer till 100 procent från vindkraft. All kontorsutrustning, det vill säga datorer, skrivare och faxar, har energisparfunktion. Vi släcker lamporna i de rum vi inte använder, har timer på kaffebryggare och spisplattor. Diskmaskinen körs alltid välfylld.
- Vi kör företagets bil på etanol.

- Kontorsmaterial och annat förbrukningsmaterial ska så långt det är möjligt vara miljömärkt/miljöanpassat.
- Städning och underhåll av våra kontorslokaler sker med miljömärkta underhålls- och rengöringsprodukter. Städning sker med så torra metoder som möjligt.
- När vi producerar utbildningsmaterial och andra trycksaker anlitar i första hand miljömärkt tryckeri och använder miljömärkt papper.
- Vi köper ekologisk frukt, mjölk och kaffe.
- Vi har ganska många gröna växter på kontoret för att skapa en behaglig miljö för oss som arbetar här.
- Vi källsorterar köksavfall, papper, kartong, plast, metall, glas, batterier samt farligt avfall. Detta gör vi för att spara resurser.
- Vi sparar papper genom att kopiera dubbelsidigt och använder kladdpapper som arbetskopior vid utskrifter. Vi arbetar alltmer digitalt för att minska pappersanvändningen.
- Vi minimerar förpackningar och emballage och undviker engångsförpackningar.
- Vid val av transportsätt väljer vi för lokala resor kollektivtrafik, cykel och/eller promenad. Sedan, i prioritetsordning, vår etanolbil, egen bil och taxi. För längre resor väljer vi, också det i prioritetsordning, tåg, buss, etanolbil, egen bil och flyg. Vid bud använder vi i första hand cykelbud.
- För resor till och från arbetet väljer vi kollektivtrafik, cykel och/eller promenad. Anställdas kollektivresor subventioneras och vi har kontorsutrustning som gör hemarbete möjligt.
- När vi köper möbler och andra inventarier ska det vara saker med bra miljöegenskaper (hellre trä framför metall och plast). Vi köper mer än gärna begagnat och vi lämnar också möbler och datorer till återanvändning eller återvinning.
- När vi köper nya datorer och kontorsmaskiner ställer vi miljökrav. Datorer ska till exempel inte innehålla bromerade flamskyddsmedel och de ska vara uppgraderingsbara. Våra elkablar ska

vara fria från PVC och halogen. Vi eftersträvar svanmärkta produkter.

- Vi ställer krav på våra leverantörer och uppmunt-
rar dem att göra detsamma.

- På vilka sätt skulle du och/eller din förening kunna ha nytta av listan ovan?
- Finns det saker ni gör som inte Det Naturliga Steget gör och omvänt? Vilka? Är det bra eller dåligt?

Välj ekologisk mjölk om du vill

- att kalvarna är i nära kontakt med mamman de första dygnet
- att alla kalvar får dricka mjölk och inte mjölk-
ersättning
- att vi använder mindre bekämpningsmedel
- att vi minskar vår miljöpåverkan i andra världsdelar

Miljöpolicy

Svenska Orienteringsförbundet arbetar aktivt med miljöfrågorna. Skogen och naturen är till stora delar den idrottens arena. Man har tagit fram ett antal ledstjärnor, som samlats i en miljöpolicy och som nu ska genomsyra förbundets verksamhet. Allt för att leva upp till samhällets krav (läs miljöbalken) och för att det är så uppenbart för just orienteringen att tillgången till bra terräng är en förutsättning för grenens utveckling. Här följer exempel på hur orienteringen formulerat sin miljöpolicy och vad man tänker göra för att uppfylla den.

Natur- och miljöpolicy för svensk orientering

I vårt miljöarbete ska vi:

- följa allemansrätten, miljölagar och förordningar som har bäring på vår verksamhet.
- öka kunskaperna i orienteringens miljöfrågor hos medlemmar och anställda inom orienteringsrörelsen och nå ett miljötänkande som genomsyrar alla delar av vår idrott.
- hushålla med naturresurserna samt återanvända och återvinna material i största möjliga utsträckning.
- minimera utsläpp och föroreningar av mark, luft och vatten.
- ta största möjliga hänsyn till naturen, växt- och djurlivet vid planering av våra arrangemang.
- ha goda relationer med markägare, jägare, andra friluftorganisationer, forskare, myndigheter och allmänheten.
- aktivt arbeta med miljöfrågorna där ledstjärnan är ständiga förbättringar av miljöarbetet och minskad negativ miljöpåverkan.
- aktivt ta del i kommunernas Agenda 21-arbete.

Markpolicy (utdrag)

I vårt arbete med markfrågorna ska vi:

- verka för att allemansrätten även fortsättningsvis har en tillämpning som möjliggör genomförande av orienteringsarrangemang.
- stärka orienteringens image hos politiker, myndigheter, intresseorganisationer och allmänheten.
- medverka till att Frisam (Friluftorganisationer i samverkan) utvecklas till en respekterad samarbetsorganisation för det samlade friluftslivet.
- ta rimlig hänsyn till markägarnas intressen genom att inte störa hemfriden eller negativt påverka jord- och skogsbruket.
- medverka till fortsatt utveckling av tävlingsutbudet, däribland kvalitetssäkring, utifrån berättigade krav på hänsynstagande.
- stimulera ny och vidgad forskning inom området friluftsliv.

- Vilka tankar får du av Svenska Orienteringsförbundets miljöpolicy?
- På vilka sätt kan du/ni ha nytta av detta exempel?

”Har du tänkt på att idrottsrörelsen består av nästan tre miljoner aktiva, ledare, föräldrar. Om var och en satsar på att bli bara lite mer miljömedveten gör det skillnad. Ta chansen – gör skillnad!”

Göta MS – miljöpristagare

Motorsport hör till de idrotter som ur miljöbalkens synvinkel behöver ta särskilda miljöhänsyn. Att motorsporten i allmänhet och kanske motorcykelsporten i synnerhet tar detta på allvar visar inte minst det arbete man bedriver inom Svenska Motorcykel- och Snöskoterförbundet (SVEMO). Sedan flera år arbetar man aktivt med policyer, handlingsplaner och studiematerial. Men framför allt arbetar fler och fler föreningar aktivt på hemmaplan med miljön på och kring sina anläggningar. En förening som under 2003 uppmärksammades för sitt arbete var Göta MS från Enköping.

Tiotusen kronor!

En jury bestående av representanter för SVEMO:s miljökommitté, Håll Sverige Rent och Aspen Petroleum AB tyckte att det arbete som bedrevs och som nu fortsätter att bedrivas i Göta MS skulle premieras. Så här lød motiveringen:

Göta MS har på ett föredömligt sätt, utifrån sina förutsättningar, målmedvetet arbetat för att förbättra miljön på och kring sin anläggning. En utgångs-

punkt för detta arbete har varit den av SVEMO antagna miljöpolicyen. Särskilt uppmärksammar juryn de insatser som har gjorts och görs, för att förbättra miljön för publik och närboende.

Vad har Göta MS då gjort för att uppmärksammas på detta sätt? Bland annat följande:

- Bevattningsanläggning har anlagts, vilket motverkar de miljöpåverkningar som uppstår till följd av damm.
- Miljöstation har uppförts och ett avtal har slutits med ett företag som tar hand om och återvinner sopor.
- Bullervall har uppförts (fast numera kallas det troligen ljudvall).
- En spolplatta med tjugo tvättplatser har byggts (den som någon gång har besökt en depå vet att detta bland annat innebär att man slipper ”klafsa omkring” i en smutsig jord och oljesörja ...)
- Toaletter, omklädningsrum, duschutrymmen är i topptrim och det finns personal som kontinuerligt håller dem rena och fina.
- Man arbetar med funktionärernas miljö, så att till exempel så kallade säkerhetsvakter har skydd för både regn och sol.
- Man för kontinuerligt en dialog med omkringboende, i syfte att skapa förutsättningar för ett bra samarbete och för att skapa förståelse för sin verksamhet.

Så här säger Lasse Hagman, klubbens ordförande: ”Vi kanske inte jobbar helt och fullt enligt konstens alla regler. Det vi gör är att försöka se framåt för att förebygga de eventuella problem som kan tänkas komma. Detta gäller naturligtvis inte minst miljöaspekter. Det handlar helt enkelt om sunt förnuft. Får vi till exempel problem med kringboende innebär det problem för vår verksamhet. Får vi för hög ljudnivå innebär det problem, förorenar vi luften med damm så innebär det framtida problem. Man kan säga att vi, ibland utan att tänka på det, jobbar med att uppfylla den miljöpolicy som SVEMO

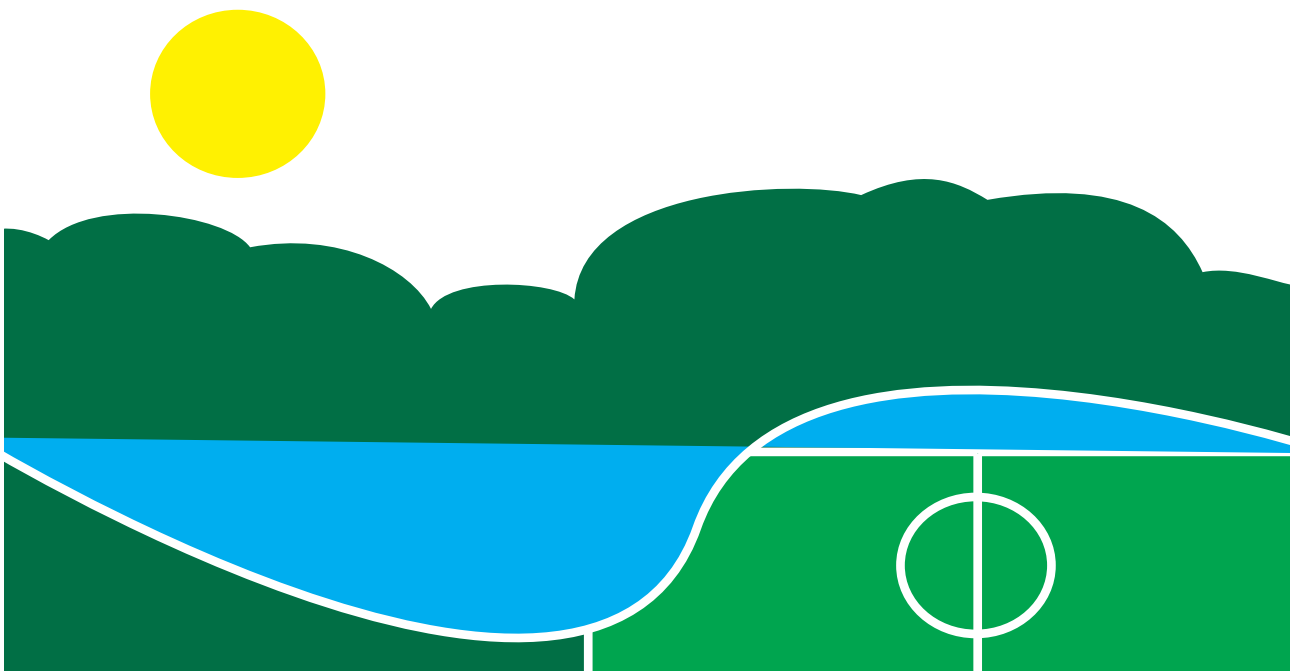
antagit. Vår handlingsplan är så enkel – Enköping ska ha en av Sveriges bästa anläggningar för motocross. För att lyckas med detta måste vi alltså vara bland de bästa även när det gäller miljön.”

- Vad kan du lära av Göta MS arbete med miljöfrågorna?
- Vad tycker du om att de inte direkt verkar ha någon dokumenterad policy och handlingsplan?
- Vad skulle du vilja ge Göta MS för råd inför sitt fortsatta miljöarbete?

Välj ekologisk potatis om du vill:

- att användningen av kemiska bekämpningsmedel ska minska.
- att insekter, fåglar och vattenlevande organismer ska få bättre livsvillkor.
- minska risken att vatten förorenas.
- äta nya och spännande potatissorter.

Idrott + miljö + filosofi = sant

Vad har vi för attityder? Hur påverkar våra attityder våra handlingar? Vem eller vad ska bestämma: miljön eller människan? Varför bry sig – vilka är argumenten för att i handling värna om miljön? Har vi ett personligt ansvar?

Texterna i detta avsnitt är av lite mer teoretisk karaktär än övriga avsnitt i *Idrottens miljöhandbok*. Du som tycker att det är kul och viktigt att fundera över tillvarons komplexitet, med allt vad det innebär, kommer att gilla det här. Du som tycker att det blir för mycket snack och för lite verkstad kan göra åtminstone två saker: Antingen skriker du raskt till handling eller så passar du på att utsätta dina invanda föreställningar och valda sanningar för olika prövningar. Vem vet, kanske du hittar vägar till ännu bättre handlingar ...

Varför bry sig?

Vinna-vinna har blivit ett uttryck inte bara för ekonomer. Det kan sägas stå för den önskan till exempel två personer har när de ska ingå avtal. Båda vill vinna på avtalet. Båda vill vinna på att göra överenskommelser och på att samarbeta. Att uttrycket vinna-vinna kommer från ekonomin är inte konstigt. Ekonomi betyder hushållning (och man skulle kunna tillägga, med begränsade resurser). Det gäller alltså att hushålla med de resurser som finns.

För att alla ska kunna ta del av dessa resurser behöver vi ingå avtal och överenskommelser som känns bra för alla inblandade. Men varför bry sig om miljön i idrotten? Svaret är egentligen ganska enkelt. Både idrotten och miljön vinner på det. Miljön vinner på att idrotten tar hänsyn. Dessutom är en hållbar miljöutveckling en förutsättning för att vi ska kunna fortsätta idrotta överhuvudtaget.

Ett klassiskt dilemma

Med hjälp av ett klassiskt problem – *fångarnas dilemma* – ska tanken och idén bakom uttrycket vinna-vinna belysas. Vi ska sedan se hur resonemang- et kan användas som argument för att bry sig.

En utgångspunkt i den så kallade beslutsteorin, är att vi människor är förnuftsmässiga när vi väljer och att vi vill uppnå bästa möjliga resultat för oss själva. Översatt till ämnet för denna sida (detta material) skulle det innebära att idrotten (medlemmar, föreningar, förbund) fattar beslut utifrån vad som gynnar deras syfte i så hög utsträckning som möjligt. Vad fångarnas dilemma belyser är, att om alla väljer på detta sätt, kan alla hamna i sämsta möjliga läge. Tvärtom mot själva syftet således.

Problemet är följande: Två bovar sitter i häktet. De har begått brott tillsammans och sitter nu i var sin cell, utan att kunna kommunicera med varandra. Åklagaren går till var och en av dem och ger dem samma erbjudande: ”Om du erkänner kan du bli kronvittne och få ett mildt straff. Om du erkänner och din kompanjon nekar får du två års fängelse och han får åtta år. Om din kompanjon däremot också erkänner kan ingen av er bli kronvittne. Då får ni båda sex års fängelse. Omvänt, om du nekar och din kompanjon erkänner, får du åtta år och han två år. Om ni båda blånekar har jag andra förseelser jag kan åtala och fälla er för och ni får då tre år vardera.” I en matris ser åklagarens erbjudande ut så här:

B	A		
	Erkänner inte	Erkänner inte	Erkänner
		A: 3 år	A: 2 år
		B: 3 år	A: 8 år
	Erkänner	A: 8 år	A: 6 år
		B: 2 år	A: 6 år

Vad bli konsekvensen av detta? Jo, oavsett vad B än väljer är det bäst för A att erkänna. Om B erkänner får A åtta eller, som minst, sex års fängelse. Om B nekar får A tre eller, som minst, två års fängelse. Motsvarande gäller för B. Så, kontentan är att det inte i alla lägen är bäst att vara rationell och i viss mening egoistisk. Om båda tänker så hamnar de i (för det gemensamt bästa) sämsta möjliga läge. Det som sammantaget ger tolv års fängelse.

”Världen blir smutsig när vuxna släpper ut papper i naturen, men de hittar ju inte papperskorporna.”

Anders, 6 år

Jaha, och?

Jo, om en förening tillåter sig att skräpa ner, tära på

våra gemensamma, begränsade resurser, är det möjligen bäst för dem, just då. Om alla andra föreningar (företag, organisationer och andra grupperingar) tänker miljövänligt, källsorterar och i övrigt gör en insats spelar det inte så stor roll om någon enstaka smutsar ner. Den förening som på detta vis skiljer sig från övriga slipper kanske vissa avgifter, visst besvär, slipper engagera sig och klarar sig möjligen (på kort sikt) bättre än de andra. Men riktigt så enkelt var det nu inte, om fångarnas dilemma har något att säga oss. Alltså, om alla tänker på sig själv, resonerar logiskt och fattar rationella beslut, kommer alla att bidra till ökad nedskräpning. Konsekvensen blir att miljön påverkas mer än den klarar av att hantera och förutsättningarna att bedriva till exempel idrott försämras. Alla som skulle vinna blir med detta beteende förlorare. En matris igen:

Sportklubben	Idrottsförbundet		
	Sopsorterar (skräpar inte ner)	Sopsorterar (skräpar inte ner)	Skräpar ner
		Bästa läget för miljön och indirekt för idrotten.	Idrottsförbundet tjänar kortsiktigt. Andra tar hänsyn.
Skräpar ner	Sportklubben tjänar kortsiktigt. Andra tar hänsyn.	Alla skräpar ner. Sämsta läget för miljön och indirekt för idrotten.	

- Tycker du att resonemanget håller? Vad fungerar, vad fungerar inte?
- Men, känns det inte helt meningslöst att exempelvis källsortera, när fartyg rensar sina tankar i Östersjön?
- Vad får hänsyn till miljön kosta? Har du råd att handla miljövänligt, KRAV-märkt, svanmärkt och så vidare? Har du råd att låta bli?

Har du en attityd? Har du rätt attityd?

En sak är att i tanken, med förnuftet inse vissa saker. En ibland helt annan sak är att utifrån denna kunskap och insikt handla därefter. Ytterligare en dimension av detta är att också genuint och för sitt inre tycka att tanke och handling passar ihop. De flesta rökare inser att det är farligt för hälsan att röka. Att därifrån gå till att sluta är för många så gott som omöjligt. Några lyckas, men trivs inte speciellt bra med det. I stället kanske de börjar äta mer sötsaker för att stilla det alltså pågående suget efter tobak. I miljödebatten kan man ganska ofta höra om behovet av ändrade och i någon mening riktigare attityder till naturen och till förhållandet människa och natur. De som tycker så, tycker alltså att det finns andra och bättre sätt att möta naturen på än vad vi gör i dag. Särskilt i vår del av världen. De tycks också vara av den uppfattningen att vi kan ändra vårt beteende genom att förnuftsmässigt värdera olika uppsättningar attityder och helt enkelt tillägna oss de för ändamålet ”bästa”. Vi ska titta lite mer på detta med attityder, förhållningssätt och beteendeförändringar.

Vad menas med attityd och attitydförändring?

Beroende på vem man frågar blir nog svaret på vad uttrycket attityd står för lite olika. Här används attityd som en uppsättning värderingar eller förhållningssätt som en person har. Personen behöver inte alla gånger vara fullt ut medveten om alla dessa. Det avgörande är att hon i sina handlingar visar att hon har ett antal attityder. I idéskriften *Idrotten vill framgå* vilka värderingar och förhållningssätt idrotten vilar på. Men det är först i handling som det visar sig om deltagarna i idrottsrörelsen också verkligen har dessa attityder.

Av olika anledningar (exempelvis ett genuint miljöintresse, av politiska eller ekonomiska skäl) verkar många för att vi ska ändra våra attityder till naturen och miljön och börja tänka mer på hur vi handskas med den. Det talas mycket om att vi ska verka för en hållbar och uthållig utveckling. Det finns åtminstone två synsätt som är aktuella här, när det gäller attityder. Dels synsättet att vi handlar utifrån en egen inre övertygelse om att det är rätt och att det känns naturligt (okonstlat, oproblemiskt) att ta miljöhänsyn. Dels synsättet att vi handlar av hänsyn till miljön, men nu till följd av andra motiv. Stark argumentation från miljöorganisationer kan till exempel få oss att sopsortera lite mer. Utan deras ”påtryckning” hade vi inte gjort det.

Lisa och Lotta

Resonemanget ovan kan tyckas komplicerat och omständligt, vi tar ett exempel. Lisa gillar god mat (där smör och gräddor höjer smaken), snacks och snask och ett lugnt liv framför TV:n. Resultatet av denna livsstil är att Lisa blir överviktig. Lisa vet om detta och inser att hon skulle behöva ändra sina vanor. Hon bestämmer sig för att börja motionera. Lotta däremot, tycker att motionera är ungefär lika naturligt som att borsta tänderna. Hon skulle inte kunna tänka sig eller föreställa sig ett liv där inte motion och en vettig kosthållning ingick som naturliga delar.

Har Lisa ändrat attityd till livet i allmänhet och till motion i synnerhet när hon lite motvilligt bestämmer sig för att göra något åt sin vikt? Jo, men kanske inte i vår betydelse av attityd och attitydförändring. Hon inser att motion har ett värde, men inte som mål utan snarare som medel. Motionen är ett medel för att nå ett mål hon erkänner och accepterar: ett sundare liv. Men hon skulle troligen inte ha börjat motionera om det liv hon helst vill leva inte hade medfört negativa konsekvenser. Hon har alltså i vår mening inte i grunden ändrat sin attityd.

För Lotta är situationen annorlunda. Träna är något hon gör, inte i första hand som ett medel för att nå något annat, utan som ett naturligt sätt att vara. Träning har ett värde i sig själv och det ingår i hennes grundläggande inställning till livet.

För Lisas del skulle följande dramatiska förlopp kunna leda till en total attitydförändring. Hon sitter där och tittar på TV när hon plötsligt upplever och liksom drabbas av kontrasten mellan hennes till synes slappa, bekymmersfria och loja tillvaro och den tillvaro av nöd och fattigdom som är vardag för miljontals människor världen över. Det blir en vändpunkt, ett slags omvändelse och någon skulle kanske säga uppenbarelse. Lisa upplever och känner det helt naturligt att omvärdera sina tidigare mönster och förhållningssätt, sina värderingar och attityder till medmänniskorna. Hon ser snart sambandet mellan fattigdom och missbruk av jordens resurser. Steget är därför inte långt till att hon engagerar sig i en organisation som arbetar för att komma tillrätta med denna problematik. Samtidigt försöker hon, utan att tycka att det längre är speciellt uppoffrande, att i sin egen vardag leva som hon lär.

- På vilka sätt använder du begreppet attityd?
- Vilka skillnader/likheter finns med ovanstående användningar av begreppet?
- Har du, i grunden, ändrat attityd till något någon gång? Vad var det som gjorde att du ändrade attityd?

Det kostar lite mer att vara bra

Ibland är miljövänligare produkter dyrare än alternativen. De flesta idrottsföreningar har kanske varken ekonomi eller engagemang för att vara de främsta "hållbarhetsaktivisterna". Vi idrottar, som sagt, för att idrotta. Men det är lätt att låta sig luras av prislappen på diskmедlet, glödlampan, batteriet eller rent av diskmaskinen, värmepumpen till klubbstugan eller bilen. Det gäller att jämföra de verkliga kostnaderna. En lågenergilampa kostar mer än en vanlig lampa. Å andra sidan drar den jämförelsevis så lite ström att det både är ett billigare och mer miljövänligt val. Laddningsbara batterier kostar mer än vanliga batterier, men är mycket billigare och mindre skadliga i längden. Samma sak med en mängd andra, till synes dyra, produkter. Något dyrare i inköp, men i längden bättre både för föreningens kassa och miljön.

När det gäller livsmedel med KRAV-märkning (se och läs mer om märkning under rubriken Grön idrott – idrottens miljömärkning) är de alltså dyrare än alternativen. Det krävs en stor portion egen, inre övertygelse om att det är värt att betala nästan dubbelt så mycket för ett kilo KRAV-märkta

bananer i jämförelse med ”vanliga” bananer, när ungdomsgruppen är på träningsläger. Men, återigen, i längden bidrar man genom varje miljövänligt köp, varje miljövänlig handling till en utveckling av ett renare jordbruk.

Olika synsätt

Det finns åtminstone två olika synsätt på hur vi bör agera för att komma tillrätta med växande miljöproblem. Beroende på vilket av dessa två, eller andra synsätt vi väljer att tro på, får det konsekvenser för vårt handlande. Man skulle kunna säga att det handlar om att leva på räntan, utan att tära på kapitalet. Oenighet råder om vilka de bästa sätten är att använda räntan på och hur stort kapitalet egentligen är. Vad är din uppfattning? Vad är kapital och vad är ränta?

Fundera i hur hög utsträckning du instämmer i följande påståenden (markera med ett kryss på skalan):

1. Ett biologiskt hållbart samhälle (läs idrottsrörelse) är i många avseenden oförenligt med dagens konsumtionstakt. Oavsett hur miljövänliga vi än är, så ökar den totala konsumtionen och det tär helt enkelt för hårt på befintliga resurser.

Instämmer helt	Instämmer inte alls

2. För att utveckla metoder och tekniker som är mindre skadliga för miljön behöver vi konsumera mer och låta efterfrågan leda utvecklingen åt rätt håll. Marknaden har visat sig ha förmågan att lösa även miljöproblem.

Instämmer helt	Instämmer inte alls

Prata sedan med andra om, eller fundera själv över, vilka konsekvenser ditt förhållningssätt och handlande får på miljön.

- Finns det något du skulle vilja ändra på eller särskilt tänka på i ditt eller ert agerande?
- Finns det något du absolut skulle vilja att andra tog till sig? Hur vill du jobba för det?

Oavsett vilken hållning du intar, så är aktiva val effektiva sätt att påverka utvecklingen. Inte minst inom miljöområdet. Klart är att vi måste värna om miljön. Annars är vi alla förlorare.

Miljöbalken

Vem skyddar miljön? Vad säger lagen? På vilka sätt kommer allemansrätten in i bilden? Måste man vara jurist för att kunna idrotta?

Inom idrotten är vi vana vid att följa lagar och regler skrivna, såväl som oskrivna. Vi har också konstaterat att idrotten är en del av samhället, både som givare och tagare. Här ska vi ta upp huvudlinjerna i en lag och en princip som båda reglerar och ger oss möjlighet att syssla med idrott. Det handlar om miljöbalken och allemansrätten.

Den 1 januari 1999 fick vi en ny miljölag i Sverige. Det nya var dels formen, dels innehållet. I stället för många olika lagar med miljöinriktning, samlades de under namnet miljöbalken. Även innehållet förändrades delvis från tidigare. Genom balkens övergripande mål om att *”främja hållbar utveckling genom att skydda och förvalta naturen väl”* är det tydligare att det numera helt och hållet ska vara naturen som är utgångspunkt.

Så här lyder miljöbalken, första avdelningens övergripande bestämmelser:

”1§ Bestämmelserna i denna balk syftar till att främja hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. En sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och

att människans rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta naturen väl.

Miljöbalken skall tillämpas så att

- A. människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan
- B. värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas
- C. den biologiska mångfalden bevaras
- D. mark, vatten och fysisk miljö i övrigt används så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktig god hushållning tryggas, och
- E. återanvändning och återvinning liksom annan hushållning med material, råvaror och energi främjas så att kretslopp uppnås”

- På vilka sätt berörs du och din förenings verksamhet direkt av vad som sägs i miljöbalken?
- Miljöbalken handlar, som du ser, inte bara om naturen, den berör också också den fysiska och sociala miljön. På vilka sätt tar ni hänsyn till det i er verksamhet?

Allmänna hänsynsregler

Miljöbalken består alltså av en sammanslagning av tidigare gällande lagar på miljörättens område. Närmare bestämt handlar det om 15 lagar, som nu blivit en balk. Det handlar om till exempel miljöskyddslagen, naturvårdslagen, vattenlagen och hälsoskyddslagen.

Förmodligen har du läst och hört talas om eller rent av kommit i kontakt med det som kallas Rio-konferensen. De allmänna hänsynsregler som finns i vår miljöbalk är mer eller mindre en direkt följd av de beslut som världens länder enades om på den stora miljökonferensen. Reglerna berör idrotten, likväl som alla andra som utövar någon form av verksamhet, det vill säga någon form av aktivitet som kan påverka miljön. Här följer en kort beskrivning av några vanliga hänsynsregler:

- **Bevisbördsregeln:** den som gör något ska visa att reglerna efterlevs
- **Kunskapskravet:** den som gör något ska ha tillräcklig kunskap om hur miljön och människors hälsa påverkas och skyddas
- **Försiktighetsprincipen:** redan risken för skador och olägenheter medför skyldighet att vidta åtgärder. Det i sig kräver att kunskapskravet är uppfyllt
- **Skadeansvaret:** den som orsakar en skada på miljön ansvarar för att skadan blir avhjälpt
- **Förorenaren betalar:** det är den som riskerar att skada, som betalar för att undvika att så sker
- **Produktvalsprincipen:** om man kan ersätta en kemisk produkt eller bioteknisk organism med en mindre farlig, så ska man göra det. Detta gäller även om de andra hänsynsreglerna följs.

Kraven kan i vissa fall tyckas stora. Särskilt för ideellt arbetande människor och för föreningar som inte har så stora resurser till förfogande. Men liksom tidigare finns en ”skälighetsprincip” som de allmänna hänsynsreglerna ska värderas mot. Så här står det i miljöbalken (2 kap § 7): Kraven på hänsyn enligt hänsynsreglerna gäller i ”...den utsträckning det inte kan anses orimligt att uppfylla dem. Vid denna bedömning skall särskilt beaktas nyttan av skyddsåtgärder och andra försiktighetsmått jämfört med kostnaderna för sådana åtgärder”.

- Vilka hänsynsregler berörs du och din verksamhet mest av?
- Vad tycker du om dem?
- Är det rimligt att idrotten ska kunna leva upp till alla dessa regler? Varför, varför inte?

Miljöfarlig verksamhet

Vissa idrotter är mer miljöfarliga än andra. De behöver särskilt anpassa sig till miljöbalkens krav. Med miljöfarlig verksamhet avses all användning av mark, byggnader eller anläggningar som medför utsläpp i mark, luft eller vatten. Det handlar också om verksamhet som på annat sätt innebär risk för människors hälsa. Den som känner sig osäker på om en viss verksamhet klassas som miljöfarlig bör kontakta kommunens miljöförvaltning.

Man kan söka tillstånd för att ändå genomföra vad som i lagens mening kallas miljöfarlig verksamhet. Innan tillstånd kan ges måste man dock alltid göra en miljökonsekvensbeskrivning.* I korthet ska en miljökonsekvensbeskrivning identifiera, beskriva och bedöma verksamhetens effekter på människor, djur, mark, vatten, luft, landskap och kulturmiljö. Den är med andra ord en nulägesbeskrivning av en anläggnings eller verksamhets miljöpåverkan.

* MKB, som dels presenteras utförligare under egen rubrik på RF:s miljösjajt, dels tas upp i detta material under rubriken Gröna lådan – verktyg i miljöarbetet.

Allemansrätten

Ibland sägs det att allemansrätten är det som blivit över när olika lagar tagit sitt. Hur det än är med den saken, är allemansrätten unik i sitt slag. Det är en så kallad sedvanerätt och den finns inte uttryckligen reglerad i miljöbalken. Att det är en allemans-rätt innebär att vem som helst fritt får ströva omkring i skog och mark, plocka svamp, vilda bär och blommor, som inte är fridlysta. Vi får tälta, använda vattenvägar och i övrigt göra naturen till arena för vår lust att vistas i det fria.

Rättigheter innebär också skyldigheter. För att få använda allemansrätten behöver vi vistas i naturen på naturens villkor. Det innebär att vår ”framfart” ska lämna den så lite påverkad som möjligt, i bästa fall spårlöst. Allemansrätten kräver alltså ansvar och omdöme. Den kräver att var och en av oss tar personligt ansvar för våra handlingar, visar hänsyn till naturen och andra människor.

Inom idrottsfamiljen är det kanske främst orienteringen som kommer i närkontakt med allemansrättens möjligheter. Om man känner sig osäker på om tillstånd eller inte krävs för en viss verksamhet, ska man ha följande för ögonen: det gäller helt enkelt att inte störa eller förstöra.

Som avslutning ska vi se vad Naturvårdsverket säger.

”Allemansrätten är knuten till den enskilda individen. Det hindrar inte att den kan utnyttjas i grupp. I så fall måste särskild hänsyn tas till risken att marken skadas eller närboende störs. Vad som är tillåtet för enstaka vandrare eller tältare är inte alltid tillåtet för ett större antal personer i samlad grupp. Det finns således inte något direkt förbud för att vistas på annans mark för att utöva friluftsliv oavsett om:

- man är svensk eller utlänning
- man utövar det tillsammans med andra eller inte

- utövandet sker i samband med näringsverksamhet eller inte, allt under förutsättning att utövaren inte skadar naturen eller stör eller förstör för markägare eller för friluftsutövare.”

Vad gäller för min idrott?

I en rapport, framtagen inför Riksidrottsmötet 2001 (rapport 10.1 d), beskrivs på ett utförligt sätt miljörelaterade hinder för sport och idrott. Allmänna förutsättningar tas upp, liksom en genomgång av alla idrotter som på olika sätt berörs av gällande lagstiftning. Rapporten kan beställas från RF.

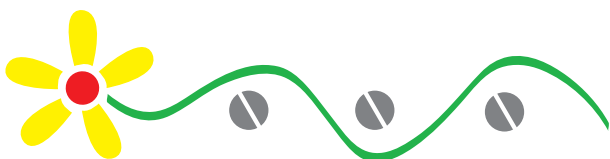
- Om ni skulle dra till skogs, till fjälls eller ut i skärgården för att under några dygn arbeta med teamutveckling inför kommande säsong – skulle ni då kunna utnyttja allemansrätten för att stanna flera dagar på samma ställe och slå läger? Vad talar för och vad talar emot?
- På vilka andra sätt påverkas er verksamhet av att allemansrätten finns? Utgör den ett hinder eller en möjlighet? Har den någon betydelse alls?
- Utgör överhuvudtaget lagar, regler och överenskommelser hinder snarare än möjligheter? Vilken är din åsikt?

Gröna lådan – verktyg i miljöarbetet

Hur kan man göra en miljökonsekvensbeskrivning? Vad ska eller kan en miljöpolicy innehålla? Hur kan man ta fram en sådan? Finns det några andra enkla verktyg som kan användas om man inte har så mycket tid?

Gröna lådan – verktyg i miljöarbetet, är tänkt att vara en hjälp i föreningens konkreta miljöarbete. Turordning nedan ska illustrera hur det i bästa fall kan se ut när det gäller att integrera miljöarbetet i föreningens verksamhet. För nästan varje rubrik presenterar vi ett direkt användbart verktyg. De ska ses som komplement till övriga tips, körscheman och checklistor som finns i *Idrottens miljöhandbok*. När du ser nedanstående symbol är det verktygsdags:

- **Miljökonsekvensbeskrivning (MKB)** – ska svara på frågan hur föreningen (dess verksamhet, medlemmar, lokaler m m) påverkar miljön.
- **Miljöpolicy** – ska innehålla beslut om förhållningsätt till miljön, hur föreningen ser på den och hur man ser på sitt eget miljöarbete.
- **Operativa mål** – en ”traditionell” verksamhetsplan, som innehåller konkreta mål som ska uppnås.

- **Handlingsplan** – ord ska bli handling och handlingsplanen ska visa hur målen ska uppnås.
- **Genomförande** – vem som gör vad och när ska vara klart och tydligt för alla (även dem som inte är direkt inblandade).
- **Vad lärde vi oss, hur gick det?** Det är viktigt att ta vara på lärdomar och erfarenheter. Dels för sin egen skull, dels för dem som eventuellt bidragit med pengar till olika miljöinsatser.
- **Hur ska vi göra nästa gång?** Inför nästa verksamhetsår eller verksamhetsperiod är det viktigt att stämma av det som gjordes mot miljöpolicy (behöver den förändras/utvecklas?). Frågor som behöver besvaras är bland annat om man ska ”köra på som tidigare” eller om något verksamhetsområde, någon miljöinsats ska läggas till, tas bort, utvecklas, förbättras.

Så når du/ni framgång i miljöarbetet

Först några ord om vad som krävs för att nå framgång i ovanstående punkter. Utan engagemang kommer det inte att gå. Dessutom kommer det troligen heller inte att gå särskilt bra om inte föreningens ledning är med på tåget. En grundförutsättning för att förverkliga verksamhets- och handlingsplaner, är att ledningen är intresserad och engagerad. Det här kan därför vara värt att ha i åtanke om och när man vill lyckas:

- **Styrelsens engagemang och ansvar – en förutsättning.** Styrelsen måste ärligt och uppriktigt vilja arbeta med och stödja miljöarbete i föreningen. Annars förlorar området nödvändig prioritering och blir bara en hyllvärmare
- **Engagera nyckelpersoner.** Vi kallar ibland personer som brinner för en viss uppgift för eldsjälarna. Ibland brinner eldsjälarna alldeles för mycket för alldeles för många uppgifter. Risken finns då att de ”brinner upp”. Hur som helst är det viktigt att engagera personer som verkligen gillar att arbeta med miljöfrågor och som har en förmåga att entusiasmera andra.

- **Skapa förutsättningar.** En av de saker som bland annat ingår i olika miljöcertifieringar är kravet på utbildning. Det är därför viktigt att det i föreningen skapas förutsättningar (avsätts pengar) för att utbilda nyckelpersoner. Men också ”den breda massan” av medlemmar ska utbildas/informeras om föreningens miljöarbete och vad som krävs och förväntas av var och en
- **Kontinuerlig information.** Ett sätt att hålla medlemmarnas intresse vid liv, att låta sponsorer och andra bidragsgivare vara delaktiga är att kontinuerligt informera om hur det går. Berätta om små segrar, om hur handlingsplanen steg för steg genomförs. Föreningens hemsida, klubbtidning, informationsblad, nyhetsbrev och framför allt möten, är några viktiga kanaler.
- **Symboler är viktiga.** Plastmuggar i fikarummet ger fel signaler. Även om detta kanske bara är en liten del av miljöarbetet är det viktigt att välja symboler som skickar rätt signaler.

1. Miljökonsekvensbeskrivning (MKB)

Att veta var man står är en bra och nödvändig utgångspunkt, när man ska bestämma sig för hur man ska komma dit man vill. Främsta syftet med miljökonsekvensbeskrivningen är att göra en nulägesanalys av föreningens verksamhet och dess miljöpåverkan. Resultatet av analysen används som underlag när nya verksamhetsplaner, miljömål och handlingsplaner ska tas fram. Som vanligt lägger man grunden till framtida resultat genom ett bra förarbete.

Ibland delar man upp den miljöpåverkan som sker i en direkt och en indirekt del. Till den direkta hör sådant som resor, energiförbrukning, pappersförbrukning, anläggningars miljöpåverkan. Till den indirekta hör hur beslut och policyer i förlängningen påverkar miljön. Hur påverkar exempelvis beslut i styrelsen om resepolicy miljön?

Här följer ett förslag till en miljökonsekvensbeskrivning fyra steg. Man kan arbeta mer eller mindre med varje steg.

Det är lätt att bli fartblind. Det pågår troligen saker och aktiviteter i föreningen som inte syns eller märks, men som likväl bidrar till resultat. Och miljöpåverkan. Börja därför med att ta fram en lista på allt som sker. För att inte missa något är det bra att dela in verksamheten i aktiviteter. Här några exempel:

- Styrelsen – styrelsemöten, studiebesök, planeringskonferens, utskick.
- Ungdomssektionen – möten, träningar, klubbtidning, ungdomsläger.
- Tävlingssektionen – turneringar, Grand Prix-tävling, söker upp sponsorer, underhåll av anläggningen.
- Föräldragruppen – aktiviteter som basar, kabaré, kafé och snöröjning.
- Utbildningskommittén – ordnar utbildningar, åker själva på utbildningar, håller koll på och sköter hemsidan.

För varje aktivitet gäller det nu att ställa sig frågan: På vilket sätt medför aktiviteten en miljöpåverkan i form av:

- utsläpp i luft
- utsläpp i vatten
- avfall
- markföroreningar
- annan påverkan (till exempel ljud/buller, ”intrång” i den biologiska mångfalden)?

För att så småningom kunna göra något åt den miljöpåverkan verksamheten genererar behöver den också kvantifieras i någon mening. Det går att göra på flera sätt och ju mer noga man kan göra det, desto bättre. Hur som helst, ett sätt att göra en uppskattning av miljöaspekternas påverkan är att gradera dem på en skala.

Är två kartonger (5 000 pappersark) kopieringspapper en stor förbrukning på ett år?

Tja, det beror ju på. Jämfört med hälften är det mycket. Jämfört med fem gånger så mycket är det inte så mycket. Vad man får göra, om man vill använda matrisen nedan, är att själv bedöma om

man tycker att en viss pappersförbrukning utgör stor eller mindre stor miljöpåverkan, om transporter i föreningens regi utgör stor eller mindre stor miljöpåverkan. Ett är säkert, jämfört med ingen pappersförbrukning alls, med inga resor alls, utgör föreningens aktivitet någon miljöpåverkan.

Placera in de miljöaspekter ni kommit fram till i nedanstående matris:

Miljöaspekt	Stor påverkan	Ganska stor ...	Liten påverkan	Ingen påverkan

- Vill man vara riktigt, riktigt ambitiös kan man använda omräkningstabeller och få fram mer exakta mått. Till exempel innebär 1 000 mils bilkörning ett utsläpp på två ton koldioxid! (enligt beräkningar gjorda av Vägverket, www.vv.se).
- Även Luftfartsverket (www.lfv.se), Naturvårdsverket (www.naturvardsverket.se) och SJ Miljödata (www.sj.se) presenterar liknande beräkningsunderlag.

Ytterligare sätt

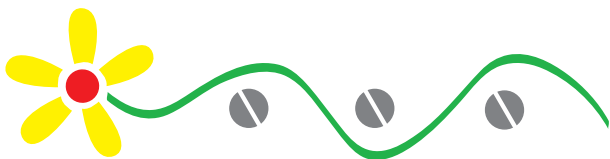
Ett annat sätt att mäta eller kvantifiera föreningens miljöpåverkan är, helt enkelt, att titta på hur mycket pengar man använder på saker och tjänster som innebär större eller mindre påverkan på miljön. Ju fler prylar man köper in till föreningen, desto större blir troligen miljöpåverkan. Det innebär större påverkan att åka bil än att åka tåg samma sträcka, att åka bil än att cykla till träningen och så vidare.

2. Miljöpolicy

En miljöpolicy ska uttrycka förbundets, föreningens, organisationens vilja att förbättra ”miljösituationen”. En policy ska skrivas så att den kan sägas vara giltig fem–tio år framåt. Miljöpolicyen är i sammanhanget ett viktigt dokument, eftersom den utgör grunden för att formulera både övergripande och detaljerade miljömål. Det är klart önskvärt om det löper en röd tråd från miljöutredning (nuläget), miljöpolicy till handlingsplan. Här följer några checkfrågor att stämma av arbetet mot miljöpolicyen:

- Det är styrelsen, ledningen, som upprättar miljöpolicyen. Det är därmed också styrelsen som ansvarar för innehållet och att förutsättningar skapas för att den kan uppfyllas.
- Miljöpolicyen ska med fördel vara utformad så att den tar hänsyn till hur organisationen ser ut. Man ska tydligt kunna känna igen organisationen i policyen.

- Miljöpolicyen ska leda framåt. Den ska innehålla en vilja att ständigt arbeta för en bättre miljö, mindre miljöpåverkan.
- Miljöpolicyen tas med fördel fram av så många som möjligt och beslutas med fördel på årsmötet. Efteråt ska den göras tillgänglig för alla som berörs av den.
- Miljöpolicyen ska uttrycka en viljeinriktning.

Miljöpolicyen är bland annat bra att ha till hands för de föräldrar, aktiva, presumtiva sponsorer, kommunföreträdare eller intresserade som undrar om på vilka sätt och på vilka grunder föreningen tar miljöhänsyn. Andra sätt att arbeta fram en miljöpolicy är att följa nedanstående steg:

- Gör en lista över de områden ni vill ska omfattas av miljöpolicyen. Det kan exempelvis handla om transporter och inköp av material.
- Gör sedan en lista över vad ni tycker ska känneteckna respektive område. Det kan till exempel vara att transporter ska samordnas och att inköp ska göras med måtta.
- När listan är klar gäller det att fördjupa och förtydliga betydelsen av varje kännetecken. Svara därför på vad ni menar med kännetecknet, vad står det för, varför tycker ni att det är ett viktigt kännetecken, hur ska det märkas i verksamheten att ni lever upp till det?
- Slutligen, prioritera. Det är lätt att falla i ambitionsfällan, det vill säga att ta på sig för många områden. Bestäm er därför för högst två kännetecken per valt område. Formulera slutligen en miljöpolicy utifrån era samtal, tankar och prioriteringar. Titta till exempel på Svenska Orienteringsförbundets miljöpolicy för att få inspiration.

3. Operativa mål

Mål och handlingsplan är nästa två steg på väg mot miljövänligare idrott. Målformuleringar kan antingen vara övergripande och/eller detaljerade.

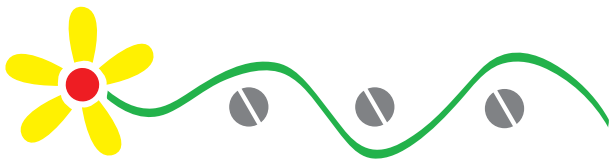

Gör miljömålen till ”SMART-mål”. Med det menas att målet/målen ska vara:

- **S – specifikt.** Det ska klart framgå vad som ska uppnås. ”Miljövänliga inköp” är för ospecifikt. ”Vi ska handla KRAV-märkt när vi arrangerar tävling”, är mer specifikt.
- **M – mätbart.** Det ska gå att mäta om man lyckats. Har vi köpt KRAV-märkt eller inte?
- **A – accepterat.** Det ska vara ett mål som är accepterat av dem som är berörda av målet.
- **R – realistiskt.** För att inte hamna i ambitionsfällan eller sätta upp mål som inte alls rimmar med vad som är möjligt, ska de vara realistiska. Det ska gå att komma i mål, lyckas.
- **T – tidsbestämda.** De mål som tas fram ska vara uppnådda inom en angiven tid. Det kan vara en bra idé att formulera delmål, som även de ska uppfylla SMART-formeln.

4 och 5. Handlingsplan och genomförande

Nu ska ord bli handling och det går så att säga inte att komma undan längre. Nu måste det bestämmas vem som ska göra vad och när det ska vara klart. Nu ska målen omsättas i handlingar, som ska utföras och samköras. Styrelsen ska kanske skapa förutsättningar, så att KRAV-märkta varor kan köpas till kommande tävlingar.

En handlingsplan ska innehålla:

- en beskrivning av vad som ska göras
- namn eller funktioner (exempelvis utbildningskommittén) som ansvarar för att åtgärden genomförs
- beskrivning av vilka resurser som krävs för att uppnå målet (det kan vara pengar, personella resurser, kunskapsmässiga resurser)
- datum när det ska vara klart
- planer för uppföljning och utvärdering.

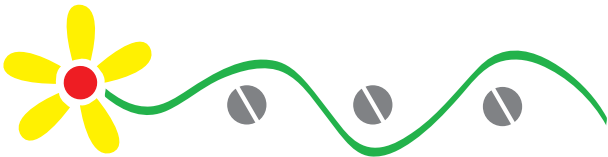
6. Vad lärde vi oss – och hur gick det?

Ofta glömmar man att dra lärdom och slutsatser av det arbets som genomförts. Man är så upptagen av att ha gjort något bra (eller så förtvivlad efter ett misslyckande), att uppföljning och utvärdering inte blir av. Använd därför gärna följande påståenden som hjälp.

Transporter	Stämmer helt	Stämmer till stor del	Stämmer knappt	Stämmer inte alls
Vi är nöjda med vad vi har åstadkommit.				
Vi måste ha en bättre handlingsplan nästa gång.				
Arbetet fungerade bra i gruppen.				
Styrelsen har backat upp miljöprojektet hela tiden.				
Vi har haft SMARTA-mål, som vi har kunnat checka av.				
Vi tog oss vatten över huvudet och det har kostat energi!				
Vi måste börja planera mycket tidigare.				
Det är svårt att få medlemmar att engagera sig.				
Det har funnits pengar att söka från kommunen.				

7. Hur ska vi göra nästa gång?

Genom att använda listan ovan eller göra andra, egna listor kan ni dra slutsatser inför kommande verksamhetsår. Det är också viktigt att stämma av arbetet mot miljöpolicy och föreningens övriga styrdokument (stadgar, beslut i protokoll, samt eventuella kommunala föreskrifter). Inför kommande miljöarbete kan nedanstående matris användas.

**Detta är viktigt inför
framtida miljöarbete**

**Detta är med facit
i hand inte lika
viktigt att arbeta
med nästa gång**

Jobbigt att ta tag i

Inte jobbigt att ta tag i

Nitton nyttiga nättips

Var kan du hitta mer information? Vilken hjälp kan din förening få av Svenska Naturskyddsföreningen? Finns det någon miljöinformatör i din kommun?

Här får du adresser till nitton nyttiga hemsidor. Mycket av innehållet i *Idrottens miljöhandbok* är inspirerat av dessa hemsidor och den information som finns där. Vill du veta mer, fördjupa dig och kanske komma i kontakt med någon av organisationerna är det bara att klicka dig vidare.

© Riksidrottsförbundet 2004

Författare: Peter Olsen

Original och illustrationer:

Dolck & Lagrell AB

Referenspersoner: Idrottens referensgrupp i miljöfrågor.

- www.snf.se – Svenska Naturskyddsföreningen.
- www.krav.se – Kravföreningen.
- www.svanen.nu – Svanenmärket.
- www.naturvardsverket.se/allemanratten – Naturvårdsverket och en särskild sida om allemansrätten + ett skojigt spel.
- www.svenskamiljonatet.se – ett nätverk av många miljörelaterade sidor.
- www.hsr.se – Håll Sverige Rent.
- www.swekom.se – Svenska Kommunförbundet med länkar till alla kommuner och mycket annat om kommunernas miljöarbete.
- www.umar.se – Ungdomens miljöriksdag.
- www.greeninfo.dk – Grön dansk information.
- www.slb.mf.stockholm.se/miljohandbok – tips på hur man arbetar kommunalt med miljöfrågor.
- www.faltbiologerna.se – miljöorganisation av och för ungdomar.
- www.hs-ifor.se/sid/kryssa.htm – enkelt miljötest.
- www.miljomal.nu – officiell portal för Sveriges 15 miljömål.
- www.klimat.nu – en hel del om koldioxidutsläpp.
- www.sopor.nu – om sopsortering.
- www.rss-fuhia.org.org/svenska – mer om sopsortering.
- www.srv-atervinning.se – ännu mer om sopsortering.
- www.gronabilister.com – om hur du kör så grönt som möjligt.
- www.maze.se/recycle – tips om hur du återvinner och lämnar gamla prylar för vidare bruk.